

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Bc. Martina Janušová

**Jan Pelár, muzikant, jenž by neměl být
zapomenut**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Eva Doležalová, PhD.

Konzultant: PhDr. Tomáš Baletka, PhD.

Praha 2016

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 27. dubna 2016

Martina Janušová

Bibliografická citace

Jan Pelár, muzikant, jenž by neměl být zapomenut [rukopis] : Diplomová práce / Bc. Martina Janušová; vedoucí práce: PhDr. Eva Doležalová, PhD. -- Praha, 2016. 66s.

Anotace

Jan Pelár je nedílnou součástí valašského kulturního dědictví. Osobně reprezentoval valašskou kulturu na Národopisné výstavě v Praze roku 1895. Při této příležitosti si vyřídil svou první muzikantskou koncesi. Údajně při cestě do Prahy složil i valašskou hymnu „My sme Valaši“. Předmětem práce nebude pouze jeho muzikantská kariéra, ale i jeho osobní život, který nebyl nijak všední. Práce nebude sledovat pouze Pelárův život, ale i jeho odkaz mladším hudebníkům či případnou kritiku jeho díla.

Klíčová slova

Jan Pelár, muzikantská koncese, Národopisná výstava v Praze 1895, píseň „My sme Valaši“

Abstract

Jan Pelár is an integral part of the cultural heritage of Wallachia. He personally represented Wallachian culture at Ethnographic Exhibition in Prague in 1895. On this occasion he obtained his first musician concession. Reportedly, he composed the Wallachian anthem, "My sme Valaši" on his way to Prague. This work will focus on his musical career and his personal life which was extraordinary. This work will focus on his musical career, his extraordinary personal life and his legacy to younger musicians.

Keywords

Jan Pelár, a musician concession, The Ethnographic Exhibition in Prague 1895, song „My sme Valaši“

Počet znaků (včetně mezer): 121 072

Poděkování

Rada bych zde poděkovala své vedoucí práce, paní PhDr. Evě Doležalové, PhD., za rady, návrhy, materiály, podporu a zájem při psaní práce. Také bych chtěla poděkovat konzultantovi, panu PhDr. Tomáši Baletkovi, PhD., za námět práce, rady a materiály při psaní práce. Chci také poděkovat svým rodičům a sestře za nekonečné povzbuzování a podporu. Také svým přátelům, kteří mi celou dobu fandili.

Obsah

Úvod.....	6
1. Prameny a literatura	11
2. Původ, rodina, soukromý život	16
2.1. Valašsko	16
2.2. Valaština	18
2.3. Jan Pelár	18
2.4. Život po životě.....	22
3. Konfliktní soužití	24
3.1. Živnosti.....	24
3.2. Evangelík, Jan Pelár	25
3.3. Pokuty.....	26
4. Folklor	27
4.1. Tradiční hudba.....	30
4.2. Lidová píseň	32
4.3. Lidová hudba na Valašsku	34
5. Národopisná výstava Československá v Praze	36
5.1. Leoš Janáček.....	36
5.2. Národopisná výstava	37
6. Jak to bylo s hudební koncesí.....	41
6.1. Živnost v 19. století	41
6.2. Pelárova hudební koncese	42
7. Valašský hudec.....	46
7.1. Pelárova kapela.....	46
7.2. Pelárův zpěvník	47
7.3. Koncerty	50
9. Hudební odkaz, následovníci	51
9.1. Antonín Matalík	51
9.2. Valašská hymna.....	52
Závěr	55
Seznam použitých zkratk.....	58
Seznam použitých pramenů a literatury	59
Archivní prameny:.....	59
Periodika:.....	60
Literatura:	61
Internetové zdroje:.....	65

Úvod

Kulturní dědictví Valašska je jedním z nejvýraznějších na českém území. Nářečí i zvyky jsou zde specifické i díky tzv. pasekářské a valašské pastevecké kolonizaci, které zde probíhaly během 16. a 18. století. Nejednalo se však o příchod rumunských kočovníků, jak bývá často mylně interpretováno, ale i tak byla místní kultura východní Moravy promíchána s nově příchozími z Ukrajiny, Polska a Slovenska.

Zajímavé je, že Pelárovi předci přišli na Valašsko rovněž z Polska, avšak jejich příchod pravděpodobně nesouvisel s pasekářkou kolonií. Kolonizace se týkaly především zemědělství a chovem tzv. valašského dobytka. Pelárův dědeček, rovněž Jan Pellar,¹ přišel s rodinou do Hošťálkové v roce 1821. Neživil se však chovem tzv. valašského dobytka, ale stal se učitelem v místní evangelické škole.

Příjmení Pellar se postupně počestilo na Pelár. V korespondenci Jana Pelára se můžeme dočíst, že sám někdy užíval k podpisu oba tvary svého příjmení a někdy se podepisoval i jako Pelar. V některých literárních spisech, které se zmiňují o valašském hudci, můžeme tak nalézt původní, resp. druhý nebo třetí tvar příjmení.

Již Pelárův otec Pavel, který zůstal v Hošťálkové, byl po vsi znám svou hrou na píšťalu a zpíváním v místním hostinci. Jan Pelár, který se narodil roku 1844, později začal hrát a zpívat s otcem. Lidoví muzikanti většinou neměli hudební vzdělání, proto se u nich můžeme setkat s označením *naturisti*. Předně se to týkalo těch muzikantů, kteří neuměli noty. Mezi takové muzikanty patřil i Pelár.

Brzy si získal oblibu nejen u místních, ale začal hrát i na akcích, což vedlo k pozvání na Národopisnou výstavu, která se konala ve Vsetíně roku 1892. Úspěch na vsetínské výstavě znamenal pro Pelára zlom především v jeho profesním životě. Byl pozván i se svými spoluhráči na Národopisnou výstavu Československou (dále jen Národopisná výstava) konanou v Praze roku 1895. Po návratu z Prahy se Pelár rozhodl navázat na úspěch, jaký měl na Národopisné výstavě, a začít se živit jako profesionální lidový muzikant. K tomu však potřeboval mít vyřízenou koncesi k provozování hudby. Hudbou se totiž člověk mohl profesionálně živit i v 19. století. Tato živnost nebyla jen pro hudebníky prezentující klasickou hudbu, ale i pro profesionální lidové muzikanty.

Můžeme konstatovat, že jeho kouzlo osobnosti dokázalo zaujmout nejen místní obyvatele, ale na výstavě ve Vsetíně a v Praze na sebe strhl takovou pozornost,

¹ Pro lepší orientaci kdo je kdo, je odlišně psán Pelárův dědeček, tedy s původním příjmením Pellar. Valašský muzikant je v práci psán, jako Jan Pelár.

že někteří návštěvníci výstavy zmiňovali především jeho jméno. Byl to velice charismatický člověk, který dokázal strhnout jak svým zpěvem, tak častokráte i svým humorem a vlastními příběhy. Jak sám říkal, měl *takovú muzikantskú náтуру*.

Proto dnes téměř v každém díle zaměřeném na lidovou hudbu, na region Valašsko či Národopisnou výstavu, nalezneme alespoň zmínku o tomto věhlasném hudci. Je zde nutné podotknout, že přesto mu doposud nebyla věnována samostatná studie a jeho život a dílo byly pojednány pouze v dílčích studiích. Jeho život je možné zrekonstruovat pouze z fragmentů archivních dokumentů a několika osobních ústních a písemných svědectví, jejichž vypovídací hodnota je diskutabilní a měla by být ověřena ještě z dalších zdrojů. V jeho životě také nalezneme několik nejasností, které se v podstatě dnes již nedají ověřit. Přesto lze konstatovat, že ačkoliv víme o jeho životě a tvorbě dnes velice málo, je to stále výrazně více, než víme o ostatních lidových muzikantech. O jejich životě a tvorbě se ve zkratce zmiňují odborné publikace věnované určitému kraji, lidové hudbě, folkloru či novinové články. Jen z Pelárových krajanů, tedy Moravanů, můžeme jmenovat Františka Maňase st., Pavla I. Trnu, Jana I. Hudečka či Jiřího (Juru) Zemana, o kterých nalezneme ještě méně informací než o Pelárovi. Přitom v podstatě každý jmenovaný je považován za zakladatele či pokračovatele muzikantského rodu a někteří se také zúčastnili Národopisné výstavy. O to více je zajímavé, že nebyly dosud zpracované samostatné práce o životě a díle těchto nositelů lidové kultury. Dalším faktem je, že ač jsou *jejich* písně známé, taková výrazná pozornost jako písním ve zpěvníku Jana Pelára od Z. Mišurce jim věnována nebyla.

Kapitola Původu, rodina, soukromý život se pokusí zrekonstruovat jeho osobní život. Jan Pelár byl lidový muzikant pocházející z Valašska. Součástí kapitoly jsou i základní pojmy o Valašsku a významné historické události. I proto je zde zmíněno valašské nářečí, které si i dnes zachovává svou jedinečnost.

Část kapitoly je také věnována Pelárovu sňatku s Rozálií Žambochovou a jeho vztahu k první dceři, taktéž Rozálii.

Podkapitola Konfliktní soužití naznačuje, že ačkoliv byl Pelár ve své podstatě dobrý člověk, nevyhnul se jistým rozepřím. Můžeme jej označit za tzv. lidového člověka. Nebyl zlý, ale jeho povaha ho často dostala do konfliktů. Svým způsobem ho můžeme označit za upřímného. Pokud si něco myslel, jednoduše to řekl. V odpovědích byl spontánní. Některými situacemi, které později vyprávěl, či se o něm tradovaly, a ve kterých se projevovala jeho upřímnost a spontánnost, bavil lidi při vystoupeních

nebo jen tak v hostinci. Avšak ne všechny příběhy, kterým se člověk směje, musely být vtipné i při svém vzniku a častokráte ho dostaly do problémů.

Je pravděpodobné, že ke konci života, kdy se na něm již podepisovalo nadměrné pití alkoholu a kouření fajfky, mohl být také mrzutý či nespolehlivý. To by mohlo vysvětlovat smutný incident, který se odehrál na jeho pohřbu. Pelár zemřel v roce 1907 a byl pohřben v Pržně, kde se dnes však nachází jen prázdný hrob.

Diplomová práce sepisuje soukromý i profesní život Jana Pelára. Větší část práce je věnována jeho profesnímu životu. Konkrétně se bude jednat o Pelárovu hudební koncesi, její vyřizování, prodlužování a obecně o jeho ostatní živnosti. Hudební koncese měla být Pelárovi vydána na Národopisné výstavě v Praze roku 1895. Koncese doposud nebyla nalezena, existují pouze odkazy na její vydání. Nicméně muzikantská koncese byla Pelárovi po roce 1895 a poté, co si o to zažádal, vždy obnovena.

Do části o profesním životě jsou zařazeny také podkapitoly o zpěvníku, Pelárově kapele a koncertech. Zpěvník byl vydán až téměř devadesát let po jeho úmrtí Zdeňkem Mišurcem. Jedná se o sbírku písní, které Z. Mišurec sestavil ze záznamů Jana J. Nymburského. Jan J. Nymburský sesbíral, co se týká Pelárových písní, především ty, které zaslechl na Národopisné výstavě v Praze.

Další kapitoly z profesního života se věnují jeho *Valašské kapele* a koncertům. Zde jsou také zahrnuti Pelárovi následovníci, mezi které patřil jeho syn Pavel či další významný valašský muzikant Antonín Matalík.

A. Matalík bývá označován za následovníka Pelárova, který si ho jako mladého chlapce vzal do kapely. Ostatně Pelárovo a Matalíkovo jméno je nedílnou součástí valašské lidové hudby a oba bývají spojováni s valašskou hymnou *My sme Valaši*. Písní samotné je v práci věnována kapitola, protože autor, jako u každé folklorní skladby, není stoprocentní a mohl jím být i Jan Pelár.

Jan Pelár byl valašský lidový muzikant. V práci je tedy část věnována folkloru a lidové hudbě na Valašsku. Dnes na českém území má každý kraj, region, obec svůj vlastní, osobitý folklor. Ten žije dodnes v různých spolcích, ale ožívá i o svátcích a významných událostech. Folklorní písně si najdou své uplatnění i v běžném životě. Jednou z pohnutek k sepsání diplomové práce bylo právě ono malé povědomí o tom, kdo tyto písně zpíval před námi. Kdo je případně složil či spíše proslavil a začlenil do běžného života.

Kapitola o folkloru se nezabývá všemi obory lidového umění. Důraz je kladem především na hudební folklor, resp. na tradiční hudbu. Dnes i v minulosti, pokud

chceme studovat folklor, je potřeba tzv. nosičů lidových tradic. Jedná se o obyvatele konkrétní obce či regionu, kteří tradice stále dodržují. Dodržují je nošením krojů, vyprávěním místních legend, příběhů, pohádek, zpíváním písní, tancem, jídlem atp.

Charakteristické pro folklor je jeho proměňování a doplňování, můžeme pak porovnávat určitou spojitost mezi konkrétními lidovými tradicemi ve vybraných regionech na českém území, ale i na Slovensku. Porovnáváním kultur a tradic se zabývá společenská věda etnologie.

Velkou zásluhu na zachování a dodržování tradic mají jednak nositelé lidových tradic, ale také osoby, které s folklorem přímo nesouvisí, ale inspirují se jím či ho sbírají. K takovým osobám můžeme řadit generaci národního obrození, která se často zabývala folklorem ve svých dílech. Nejednalo se pouze o spisovatele, ale také o malíře i hudební skladatele. Tvořili v tomto duchu především proto, aby ukázali Čechům, že jsou národem s vlastními tradicemi nezávisle na jiných zemích. Výraznou úlohu zde hráli i sběratelé lidových tradic. Mezi tehdejší významné národopisce, resp. sběratele lidových tradic, patřili Jan Nepomuk Polášek, František Bartoš, Lucie Bakešová, Čeněk Zíbrt ad.

Jejich práce v podstatě byla základem, na kterém byla vystavěna Národopisná výstava Československá v Praze roku 1895. Výstava vznikla po letech příprav a inspirací z dílčích Národopisných výstav, které se během druhé poloviny 19. století pořádaly. Cílem Národopisné výstavy bylo představit zvyky a tradice všech oblastí Českých zemí. Na organizování Národopisné výstavy se podílel, mimo jiné, známý český hudební skladatel Leoš Janáček. Janáček je zde zmiňován především proto, že připravoval na výstavu i východní Moravu s Janem Pelárem. Kapitola o Národopisné výstavě se věnuje setkání Pelára se světoznámým hudebním skladatelem Leošem Janáčkem.

Národopisci jsou dnes zastoupeni historiky a především etnografy, kteří vlastním studiem neustále ožívují a pokouší se udržet v širším povědomí hluboký význam folkloru, jakožto důležitou součást našeho historicko-kulturního vývoje.

Práce také poukazuje na velké kulturní dědictví, které nám lidová hudba a obecně folklor zanechali. Dědictví, jehož zlomky užíváme dodnes. Především, co se týká lidových písní, které se učí již v mateřských školách a jsou součástí každodenního života. Díky lidovým hudecům, muzikantům či hudebníkům neupadly písně v zapomnění a jsou neustále v chodu a stále se obměňují.

Písně se předávaly ústním podáním, ale dnes jsou mnohé zaznamenány ve zpěvnících. Jednou z hlavních charakteristik folkloru je, že je anonymní. Na počátku určité písně či pohádky byl jedinec, jehož jméno se však s daným dílem nepředávalo. Proto ačkoliv máme dnes k dispozici zpěvník Jana Pelára, který sestavil Zdeněk Mišurec, nelze mu připisovat autorství všech skladeb.

1. Prameny a literatura

V posledních dvou letech znovu vytáhl nezpracované téma o významném valašském hudebníkovi ředitel Státního okresního archivu ve Vsetíně, pan PhDr. Tomáš Baletka PhD. Výsledky bádání zveřejnil v článku *Žádost kapelníka Jana Pelára o koncesi*, který nalezneme ve sborníku *Východní Morava*.² Tento text se stal pro diplomovou práci důležitým opěrným bodem. Již před vydáním této diplomové práce byl článek T. Baletky i neoficiálně publikován ve zkrácené verzi, bez poznámkového aparátu a bez udání T. Baletky jako autora.³ Další dílčí bádání, jež provedl T. Baletka, a která se nevyskytují ve zmíněném článku, byla při psaní práce také k dispozici.

V kapitolách, které se zabývají Pelárovým soukromým i profesním životem, diplomová práce nejvíce čerpá ze článků T. Baletky, K. Bubely, zpěvníku vydaného Z. Mišurcem a z vlastního studia v archivech. Studium v archivech započalo ve Státním okresním archivu ve Vsetíně. Materiály v tomto archivu se týkají soukromého i profesního života Jana Pelára a jsou pro diplomovou práci stěžejní. V Zemském archivu v Opavě se nachází matriční archiválie a listiny týkající se Pelárových koncertů. V Národním archivu v Praze bylo bádání zaměřeno na muzikantskou koncesi, která zde měla být Pelárovi vydána roku 1895. V Moravském zemském archivu v Brně se nacházejí archiválie o městech či obcích, ve kterých se Pelár vyskytoval.

Necelých devadesát let po Pelárově úmrtí sestavil Zdeněk Mišurec zpěvník z vybraných písní, které sesbíral Jan J. Nymburský.⁴ Součástí zpěvníku je také níže zmiňovaný článek K. Bubely.

V pamětní knize obce Bystřička nalezneme několik zmínek o Pelárovi, které zapisovateli, místostarostovi obce Janu Rousovi, podala sestra hudebníka Marie Michalíková.⁵ U JUDr. Oldřicha Šulěře nalezneme i příhody o Pelárovi, které nejsou opatřeny poznámkovým aparátem a nedají se tedy dohledat. O. Šulěř se také zmiňuje o televizních pořadech, které byly věnovány výhradně Pelárovi.

²BALETKA 2014 – Tomáš BALETKA: *Žádost kapelníka Jana Pelára o koncesi*. In: *Východní Morava* 4, 2014, 103 – 109

³T. Baletka je uveden v nadpisu článku, ale jako autor níže publikované statě nikoli. http://valassky.denik.cz/zpravy_region/legendarni-kapelnik-jan-pelar-znovu-ozije-ve-vypraveni-30141023.html, vyhledáno 31.7.2015.

⁴MIŠUREC 1995 – Zdeněk MIŠUREC: *Výstavní zpěvník Jana Pelára*, Praha 1995.

⁵ROUS 1925–1931 – Jan ROUS: *Pamětní kniha obce Bystřička, Bystřička 1925–1931*.

Prvním z nich je samostatný pořad *Na posledním groši* z roku 1969. Podruhé byl o Pelárovi natočen jeden díl z cyklu *Úsměvy Valašského Slavína* z roku 1985.⁶

V neposlední řadě se o Pelárovi zmiňuje i Vladimír Kovařík v Literárních toulkách Moravou.⁷ Zde se zmiňuje o zakomponování Pelára do hry Františka Sokola Tůmy. Hra se jmenuje *Pasekáři*,⁸ ale nepodařilo se dohledat, zda ve hře přímo účinkoval či v ní byly hrány jeho písně nebo zda tam byla postava jím inspirována.

Zmínku o Pelárovi najdeme i u hudebního skladatele Leoše Janáčka.⁹ Tomu je v práci přikládán větší význam. Ve sbírkách o Janáčkově práci nalezneme úryvky o Pelárovi z období před i po Národopisné výstavě.

U příležitosti konání Národopisné výstavy vyšla také pamětní kniha o zmíněné výstavě.¹⁰

Dílo zaznamenává všechny části výstavy a nachází se zde také fotografie Pelára a jeho spoluhráčů. Jan Pelár měl nepochybně silné kouzlo osobnosti a hudební talent. Charisma Pelára zapůsobilo i na JUDr. Karla Bubelu. Jeho otec se zúčastnil příprav výstavy ve Vsetíně a také vedl přípravu Valašské osady pro výstavu v Praze, přičemž měl K. Bubela příležitost poznat Pelára. Tento obdivovatel Jana Pelára, po smrti valašského hudece o něm napsal článek, ze kterého čerpá dodnes většina autorů zmiňujících se o Pelárovi. Konkrétní články v novinách *Valašské noviny* a *Naše Valašsko*¹¹ přichází s odkazem na úspěch Pelárovy kapely na Národopisné výstavě v Praze, kde mu měl hudební skladatel Karel Weiss vystavit koncesi k provozování kapelnické živosti. Zkrácené Bubelovy články či články jím inspirované

⁶ŠULÉŘ 1989 – Oldřich ŠULÉŘ: *Je to chůze po kotárech!:* povídaní o valašském folkloru a lid. kultuře na Valašsku, Praha 1989;

ŠULÉŘ 1994 – Oldřich ŠULÉŘ: *Paměť domova*, Opava 1994.

⁷KOVAŘÍK 1985 – Vladimír KOVAŘÍK: *Literární toulky Moravou: pro čtenáře od 12 let*, Praha 1985.

⁸Hra byla poprvé vydána v roce 1904,

https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/120931/SpisyFF_181-1973-1_31.pdf?sequence=1, 304 (4), vyhledáno 31.7.2015.

⁹JANÁČEK 2009 – Leoš JANÁČEK: *Folkloristické dílo: studie, recenze, fejetony, zprávy*, Brno 2009.

¹⁰Národopisná výstava československá v Praze 1895, Praha 1896.

¹¹BUBELA 1907a – Karel BUBELA: *Strýc Pelár, vzpomíná Šaktyvíš*. In: *Valašské noviny: Týdeník věnovaný potřebám kraje, očník I.*, 19. ledna 1907, č. 3, 6–7

BUBELA 1907b – Karel BUBELA: *Pelár na výstavě*. In: *Valašské noviny: Týdeník věnovaný potřebám kraje. Nedělní čtení, ročník I.*, 26. ledna 1907, č. 4, 1–2

BUBELA 1941 – Karel BUBELA: *Jan Pelár, Valašský muzikant*. In: *Valašské noviny, Naše Valašsko: Sborník prací o jeho životě a potřebách*, ročník 7, Valašské Meziříčí 1941; 130–134;

Muzikant Pelár zemřel (bez uvedení autora) 1907 – Muzikant Pelár zemřel. In: *Noviny z Podradhoště. Časopis věnovaný zájmům lidu lašsko-valašského*, ročník IX., 19. ledna 1907, č. 4, 3

nalezneme poté u O. Šulěře, Marie Mikulcové, Jaroslavy Procházkové, na několika internetových stránkách ad.¹²

O Valašsku, resp. o okrese Vsetín byla vydána studie z řady Vlastivědy Moravské. Spis Okres Vsetín¹³ se věnuje přírodním poměrům, společenskému a kulturnímu vývoji, průmyslu, vědě a místopisu ve valašském regionu.

Jak je psáno v úvodu, jen málokterému muzikantovi je věnována takováto pozornost jako Pelárovi. Podobně ji poutá snad jen rod Zemanů z Velké nad Veličkou, ve kterém působili nejen muzikanti, ale také sběratelé lidové kultury, a který se zasadil o rozšiřování folkloru přes národopisné výstavy. Z tohoto rodu pocházel také sběratel lidové hudby Martin Zeman¹⁴, který spolupracoval s Leošem Janáčkem při organizaci výstav a koncertů. Zemanovi, společně s Pavlem I. Trnou, poskytli Janáčkově inspiraci k vytvoření jeho nejznámějších děl.

Další výjimku tvoří snad jen Samuel (Samko) Dudík, o němž byla sepsána práce věnující se nejen jeho tvorbě, ale i životu.¹⁵ Tento slovenský zpěvák a sběratel lidových písní se narodil 28. října 1880 v Myjavě, kde také 25. května 1967 zemřel. Právě lidovou hudbu myjavského kraje tento o necelé dvě generace mladší primáš reprezentoval a sbíral. Se spoluhráči vytvořili vlastní hudební styl, který je označován jako myjavský. Sám hrál na housle a jeho muzikantům se přezdívalo Dudíkovci. Původně se učil na textilního NĚCO, podobně jako Antonín Matalík, ale učení nedokončil a začal se věnovat pouze hudbě. Se svou kapelou vystupoval nejen na Slovensku, ale i v Čechách a na Moravě. Byl velkým zastáncem soudržnosti Čechů a Slováků. Jeho předci pocházeli z české Příbrami. Stejně jako Pelár i Dudík vystupoval v Praze v roce 1908 a 1913. Vystupoval i s Českou filharmonií. Dudíkova talentu si všiml i hudební skladatel Leoš Janáček, který Dudíkovce doporučil na Světovou přehlídku, která se konala ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1927. Tuto přehlídku vyhráli. Po tomto úspěchu bydlel Dudík od roku 1932 v Praze až do roku 1944,

¹²PROCHÁZKOVÁ 2006 – Jarmila PROCHÁZKOVÁ: Janáčkovy záznamy hudebního a tanečního folkloru. I, Komentáře, Praha 2006;

MIKULCOVÁ/GRACLÍK 2001 – Marie MIKULCOVÁ / Miroslav GRACLÍK: Kulturní toulky Valašskem, Frýdek-Místek 2001.

¹³NEKUDA 2002 – Vladimír NEKUDA (ed.): Okres Vsetín: Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko, Valašské Meziříčí 2002.

¹⁴UHLÍKOVÁ 1994 – Lucie UHLÍKOVÁ: Martin Zeman. Život a dílo (diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně), Brno 1994;

KUČEROVÁ 2010 – Judita KUČEROVÁ: Sběratel lidových písní Martin Zeman z Velké nad Veličkou (1854 – 1919), profil – odkaz – hudebně pedagogické inspirace (habilitační práce na Pedagogické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně), Brno 2010

¹⁵LUKÁČOVÁ 2010 – Alžběta LUKÁČOVÁ: Samko Dudík a jeho kapela: fenomén výraznej osobnosti v tradičnej hudobnej kultúre. Bratislava 2010

kdy se vrátil na Myjavu. Za protektorátu působil v odboji a možné zatčení stálo za jeho odchodem zpátky na Slovensko. Na sklonku života vystoupil i v Anglii. Jeho pokračovatelem se stal vnuk Miroslav. Jeho nadšení a zájem o lidovou hudbu se staly inspirací pro mnoho jeho současníků, nejen na Slovensku, ale i v Čechách a na Moravě.

Zmiňovala jsem zde moravské muzikanty. Pokud se přesuneme do Čech a především do krajů bohatých na lidovou kulturu, jako je Chodsko a Plzeňsko, opět se neseťkáme s žádnou studií výše zmiňovaného tématu. Zde můžeme zmínit snad pouze Jana Kobese z Domažlic, jemuž je alespoň v Domažlicích věnována pozornost.

Dudák Jan Kobes se narodil 12. Května 1849 v Havlovicích. Na rozdíl od Dudíka, který vystupoval nejen na Slovensku, Moravě a v Čechách, Kobes vystupoval pouze v Čechách. Nejznámější byl na Domažlicku a Plzeňsku. Při některých vystoupeních používal přízvisko Hondza Kobes. Původně se vyučil tkaničkářem. Nejprve se naučil hrát na housle a později ho otec naučil na dudy. Dudy byly obecně na Chodsku velice oblíbeným nástrojem. Zajímavostí je, že podle umělců, resp. sochařů a malířů, měl Kobes typické chodské rysy a častokrát byl proto zvěčněn umělci.

Zemanovi, Pavel I. Trna, Hudečkovi i Kobes se stejně jako Pelár zúčastnili Národopisné výstavy v Praze, aby hudebně reprezentovali svůj region. Národopisná výstava byla skutečně velkou událostí.

Od 18. století vzrostl počet jedinců, kteří se zajímali o lidové tradice a národopis. U nás to byli například historik a právník Karel Jaromír Erben či básník a překladatel František Ladislav Čelakovský.¹⁶ Intenzita sbírání lidových tradic rostla, což vedlo k založení nové společenské vědy - etnografie. Ukázalo se, že odvětví lidových tradic jsou velice rozšířená, takže došlo k dalšímu rozvoji a vzniku vědních oborů jako etnologie, etnomuzikologie ad., věnující se konkrétním oblastem lidového umění. Bádání nejdříve bylo neuspořádané, až později se začalo systematizovat a zaměřovat se na konkrétní regiony či nositele.

Hudebním folklorem se zabývá etnomuzikologie, která se zabývá nejen sbíráním písní, ale také teoretickou prací o lidové hudbě a o jejich sběratelích. Spolupracuje také s etnochoreologií a etnoorganologií, což jsou vědy zabývající se lidovým tancem a hudebními nástroji. Etnografie i etnomuzikologie jsou poměrně mladé vědy,

¹⁶ČELAKOVSKÝ 1822 – František Ladislav ČELAKOVSKÝ (ed.): *Slowanské národnj pjsně*, Praha 1822;
ERBEN 1886 – Karel Jaromír ERBEN: *Prostonárodní české písně a říkadla*, Praha 1886.

proto v tomto odvětví nalezneme ještě mnoho nezpracovaného materiálu. „Péče o naše písemné památky umělecké hudební kultury, o systematickou evidenci těchto dokumentů stále ještě nedosahuje úrovně odpovídající kulturně-historickému významu.“¹⁷ Při zkoumání hudebních dějin tak nalezneme spíše spisy týkající se života a tvorby hudebních skladatelů, avšak umělé, resp. klasické hudby. Díla o lidové hudbě tvoří pouze okraj hudebních dějin. Přitom z lidové hudby vychází ne jeden hudební skladatel klasické hudby, např. Leoš Janáček (Lašské tance či Její Pastorkyňa) či Bedřich Smetana (Slovanské tance).

Pro kapitoly, které se zabývají folklorem a především tradiční, resp. lidovou hudbou byly stěžejní práce Úvod do studia lidové písně a především Tradiční hudba: hledání kořenů, jejichž autorem je významný český muzikolog Lubomír Tyllner.¹⁸ Dále také práce čerpala ze studií Lucie Uhlíkové.¹⁹

Lidová hudba se stejně jako všechny obsahy folkloru předávala ústní tradicí. Proto bylo velice obtížné vůbec zaznamenat tuto tvorbu se všemi variantami a obměnami. Nešlo však pouze o textové obměny, ale také o varianty nápěvů. Většina nosičů a provozovatelů lidové hudby byli *naturisti*, což znamená, že neznali noty. Toto byla další obtíž pro sběratele lidových písní. Proto zprvu zapisovali pouze texty písní. Až později začali zapisovat i nápěvy.

V diplomové práci nalezneme odkazy na další významné lidové muzikanty. Souhrnný spis o muzikantech v Čechách, na Moravě i ve Slezsku nalezneme v díle Od folkloru k folklorismu: slovník folklorního hnutí v Čechách a Od folkloru k folklorismu: slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku.²⁰ Zde jsou pouze stručně vypsané základní informace o hudebnících, folklorních souborech a festivalech.

¹⁷TYLLNER / TRAXLER / THOŘOVÁ 2015: Lubomír TYLLNER / Jiří TRAXLER / Věra THOŘOVÁ: Průvodce po pramenech lidových písní, hudby a tanců v Čechách, Praha 2015, 7

¹⁸TYLLNER 1989 – Lubomír TYLLNER: Úvod do studia lidové písně, České Budějovice 1989.

TYLLNER 2010 – Lubomír TYLLNER: Tradiční hudba: hledání kořenů, Praha 2010.

¹⁹UHLÍKOVÁ 2011 – Lucie UHLÁKOVÁ: Hudební a taneční folklor v ediční praxi, Praha 2011

²⁰PAVLICOVÁ / UHLÍKOVÁ (ed.) 1998 – Martina PAVLICOVÁ / Lucie UHLÍKOVÁ (ed.): Od folkloru k folklorismu; slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku, Strážnice 1997.

VONDRUŠKOVÁ (ed.) 1999 – Alena VONDRUŠKOVÁ (ed.): Od folkloru k folkloristu: slovník folklorního hnutí v Čechách, Strážnice 2000.

2. Původ, rodina, soukromý život

2.1. Valašsko

Valašsko patří k nejzajímavějším oblastem na českém území. Především svou jedinečnou lidovou kulturou, nářečím a náturou místních obyvatel. Dnes se region Valašsko nachází na hornatém území východní Moravy. Toto území tvoří Radhošťské Beskydy, Javorníky a Veřovské vrchy. Region konkrétněji leží v bývalém okrese Vsetín ve Zlínském kraji, ale není jednoznačně vymezený pouze na Vsetínsku. Hranice s ostatními regiony nejsou jasně dané. Do Valašska totiž řadíme i například Vizovice, které patří do okresu Zlín či část Frýdeckomístecka. Na severu Valašsko sousedí s Laškem, na západě s Hanou a na jihozápadě s Dolňáckem. Jediné jasně dané hranice jsou na východě se Slovenskem.

Jádro Valašska tvoří města Rožnov pod Radhoštěm, Valašské Meziříčí a Vsetín. V minulosti se Valaškem nazývala oblast, kde se choval tzv. valašský dobytek, tedy ovce a kozy salašnickým způsobem.

V této oblasti docházelo k osídlování již od příchodu slovanských kmenů. Ale až od 13. století docházelo k intenzivnější kolonizaci. Nejprve zde byly pořádány misie cisterciáky a osídlování bylo podporováno i olomouckým biskupem Brunem ze Schauenburku. Nejen církve, ale také šlechta se podílela na osídlení, zejména páni z Kravař. Osídlení se soustřeďovalo na nížiny a na území poblíž přítoků řeky Bečvy. Naopak vrchy a území v blízkosti Bečvy nebyla osídlena vůbec. Během 16. a 17. století se dotvořily dva významné územní celky – Rožnovsko a Vsetínsko. V souvislosti se 16. stoletím bývá také zmiňována valašská kolonizace. Valašská kolonizace mylně bývá interpretována, jako příchod Valachů z Rumunska na východní Moravu. Podle PhDr. Ladislava Baletky se spíše jedná o tzv. pasekářskou kolonizaci. Tato pasekářská zemědělská kolonizace spočívala v osídlení dříve pustých Vsetínských vrchů místním obyvatelstvem. Zároveň došlo i k tzv. valašské pastevecké kolonizaci, kdy skutečně došlo k osídlení východní Moravy cizími etniky. Nejednalo se však o migranty z Rumunska, ale ze Slovenska, Polska a Ukrajiny. Výsledkem těchto kolonizací bylo zavedení nového trendu chování dobytka. „Tzv. valašská kolonizace ve světle historických pramenů neznamenala vznik nových sídel, nýbrž spočívala pouze

v rozšiřování odlišného způsobu chovu koz a ovcí.“²¹ Pasení ovcí a koz se přeneslo do kopců a vrchů.

Nově příchozí, kteří si sebou přinesli poměrně výraznou kulturu, nezakládali nová sídla, ale postupně splynuli s původním obyvatelstvem. I jejich kulturní odlišnosti byly propojeny s dosavadní kulturou východní Moravy a daly vzniknout velice specifické kultuře. „Valašskou tradiční kulturu lze charakterizovat jako variantu tzv. karpatské salašnické kultury pokrývající rozsáhlé oblasti východní Evropy.“²²

Pojmem valach se od 16. do 18. století označovalo povolání. Valachem byl ten, který pásł valašský dobytek v kopcích. V tomto smyslu vnímali pojem „Valach“ místní obyvatelé. Pro Hanáky a především pro Habsburky a katolickou církev, kterým se obyvatelé Valašska postavili během třicetileté války, označoval tento pojem skutečně všechny obyvatele Vsetínska a Rožnovska.

Co se týká historických událostí, nejvíce pozornosti bylo na Valašsko upíráno po roce 1526 a při následné rekatolizaci. Na Valašku se totiž poměrně rychle rozšířilo luteránské (augšpurské) vyznání a usadila se zde i Jednota bratrská. Katolické vyznání se stalo menšinovým vyznáním. Roku 1610 se na Vsetínském panství, které po svém otci zdědila Lukrécie Nekšovna z Landeka, přiřel mladý Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna. Téhož roku se také stal spolujatelem Vsetínského panství, o což se postarala jeho manželka. Valdštejn ještě před sňatkem, mezi léty 1606 až 1609 pravděpodobně z politických důvodů, konvertoval ke katolíkům. V roce 1614 Lukrécie zemřela a Albrecht se stal jediným majitelem Vsetínského panství. Aby udělal dojem u dvora, začal Albrecht s protireformací. Situaci však nezvládl a v roce 1619 ze Vsetínska uprchl.

Atmosféra zůstala na východní Moravě napjatá a během třicetileté války došlo ke třem povstáním tamních obyvatel. Povstání se odehrála v letech 1620 – 1621, 1627 a 1642 – 1644. Během všech tří povstání stáli *Valaši* na straně nepřátel Habsburků. Při posledním, třetím povstání stáli na straně Švédů. Povstání pro tamní obyvatele neskončila dobře, nicméně protestantismus na Valašsku zůstal.

Od počátku osídlení až do 19. století bylo hlavním zdrojem obživy zemědělství.

²¹NEKUDA 2002, 169

²²BAHENSKÝ 2014 – František BAHENSKÝ (ed.): Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Lidová kultura. Praha 2014, 40

2.2. Valaština

Lidové písně z Valašska jsou specifické svým zaměřením na okolní přírodu, ale také svým nářečím. Valaština je východomoravský dialekt, který není v celé oblasti jednotný. Existují tři, resp. čtyři typy nářečí – rožnovské, (valašsko)meziříčské, vsetínské a kelečské.

„Nářečí valašské (valaština) jako celek představuje nářeční útvar českého národního jazyka jedinečný, výrazově mimořádně zajímavý a svým specifickými rysy geograficky zřetelně vymežitelný. Osobitost valašského dialektu i celková jeho povaha vyplývají jednak z jeho okrajového postavení na území českého jazyka, jednak z jeho příslušnosti do jazykového areálu kultury šíře karpatské. Toto obojí podmínilo také vznik dvou výrazných dominant valaštiny: výrazné starobylosti jedněch jejích rysů, potvrzující českou autochtonnost jejích nositelů, a zřetelné cizorodosti rysů druhých, především slovníkových ... představující ji jako přesvědčivý doklad někdejšího střetu dvou rozdílných kultur a intenzivních mezi-jazykových kontaktů.“²³

2.3. Jan Pelár

Pellarovi, až později bylo jejich jméno počestěno na Pelárovi, jsou spojeni s Valašskem teprve od roku 1821, kdy přišli do Hošťálkové z Cisownice u Ustroně, což se dnes nachází v Polsku. Rodina Pelárova se hlásila k evangelickému vyznání. Dědeček Jana Pelára, rovněž Jan, zde byl přijat jako učitel v evangelické škole. Do Hošťálkové se Jan Pellar přistěhoval i s manželkou Annou, rozenou Chmielovou a třemi dětmi. Starší synové Jan, Pavel a dcera Anna se narodili ještě v Cisownici u Ustroně. Další dva synové Jiří, Josef a dcera Marie se narodili až v Hošťálkové.²⁴ Nejstarší syn Jan působil v Pržně nejprve v letech 1841-65 jako evangelický farář a od roku 1850 také jako starosta. V roce 1865 odešel do Krucemburku v Čechách, kde dále působil jako evangelický farář.

Syn Pavel zůstal v Hošťálkové, kde se živil jako nádeník, resp. pomocný dělník. Po něm zdědil Jan zájem o muziku. Toto potvrzuje úryvek, který nalezneme u J. Rouse

²³NEKUDA 2002, 444

²⁴Jiří – ZAO, fond Sběrka matrik, sign. ČV II 1, 212; Josef – ZAO, fond Sběrka matrik, sign. č. ČV II 4, 10; Marie – ZAO, fond Sběrka matrik, sign. ČV II 4, 27.

„stal [se] po tatovi Pavlovi Pelárovi syn Jan kapelníkem ...“²⁵ Ten stejně, jako později Jan, hrával v hospodě na Nové v Bystřičce, která byla tenkrát ještě ze dřeva.

„... hráli Pelárovi muziganti. Bez Pelára nebylo muziky. ... Pavel Pelár hrával na píšťalce.“²⁶ Takto hrával Pelár starší na Hodech, jak popisuje Jan Rous podle vyprávění. V hospodě na Nové, kde Jan Pelár začal projevovat svůj hudební talent, na něj dodnes nezapomínají a mají zde některé jeho fotografie.

Pavel Pelár se oženil s Mariannou Zemánkovou z Hošťálkové v první polovině 40. let 19. století. Nejstarší syn Jan se narodil 25. 5. 1844²⁷ rovněž v Hošťálkové, v chalupě č.p. 122. Tato Pelárova rodná chalupa stojí v Hošťálkové dodnes na začátku údolí Štěpková. Jan měl celkem ještě dalších pět sourozenců. Avšak pouze Jan, Tomáš (*19.11.1846) a Marianna/Marie²⁸ (*27.1.1854) se dožili dospělého věku.

Rodina Pavla Pelára se později z Hošťálkové přestěhovala do chalupy č.p. 236. Chalupa patřila Pavlovi švagrovi Kašparu Blizňákovi a žili zde i s Pavlovým bratrem Josefem, který se živil také jako nádeník. Do této chalupy se Pelárovi přestěhovali s pěti dětmi – Janem, Tomášem, Štěpánem, Jiřím a dcerou Mariannou,²⁹ nejdříve po roce 1854. V roce 1857 probíhalo sčítání lidu a Pelárovi byli již zapsáni v této chalupě.³⁰

Jan Pelár dokončil evangelickou školu, na které dříve působil Pelárův dědeček.³¹ Po škole se údajně vyučil řezníkem.

Pelár se oženil s Rozálií Žambochovou. Rozálie pocházela z Rokytnice a narodila se v roce 1842. V roce 1865 se v Rokytnici Rozálii narodila dcera, rovněž Rozálie (*30.12.1865).

Další potomek, dcera Františka (*18.7.1874) se Pelárovým narodil až o devět let později. Doklad o sňatku Jana a Rozálie dosud nebyl nalezen.³² T. Baletka předpokládá, že sňatek proběhl již v roce 1865. Při sčítání lidu z roku 1890 je však dcera Rozálie uváděna jako nevlastní.³³

²⁵ROUS 1925–1931, 452

²⁶ROUS 1925–1931, 451

²⁷ZAO, fond Sbírka matrik, inv. č. 3688, sign. ČV II 4, 148

²⁸Pelárova sestra Marie, vdaná Michalíková, přispěla svým vyprávěním do kroniky obce Bystřička.

²⁹Synové Štěpán a Jiří, kteří byli zaznamenáni při sčítání, se dospělého věku nedožili.

³⁰Státní okresní archiv Vsetín (dále jen SokA Vsetín), fond Smíšený okresní úřad Vsetín, inv. č. 6, Sčítací operáty Hošťálková.

³¹Ten však Jana již neučil, jelikož zemřel ještě před Janovým narozením 2.7.1843.

³²Vycházím z archivního bádání pana PhDr. Baletky.

³³SokA Vsetín, fond Okresní úřad Valašské Meziříčí (dále jen OkÚ VM), inv. č. 698, Sčítací operáty Růžďka, rok 1890.

Vzhledem k velkému věkovému rozdílu mezi první dcerou a ostatními dětmi, můžeme rovněž předpokládat, že sňatek mohl proběhnout později, tedy až po roce 1870. Pokud sňatek proběhl již kolem roku 1865, tak je možné, že po první dceři Rozálii

se mohl narodit další potomek, který se však nedožil ani batolecích let.

Dále nebyl nalezen žádný materiál, který by dokládal, že byl Pelár mezi lety 1865 a 1873 mimo domov, což by vysvětloval onen věkový rozdíl mezi dětmi. Naopak když se Pelár v noci ze 4. na 5. května roku 1870 dopustil krádeže více než 30 tisíců smrkových sazenic v lesní školce a následně se svými *pomocníky* Janem Markem a Jurou Trusinou *vydělané* peníze propil,³⁴ mohl tak Pelár učinit, ještě jako svobodný muž, nikoli otec od rodiny.

Pokud budeme předpokládat, že první Janova dcera Rozálie byla skutečně jeho nevlastní, tak Jan s manželkou Rozálií měli celkem ještě tři děti. Po dceři Františce následovali ještě dva synové Jan (*17. 3. 1879) a Pavel (*23. 10. 1881).

Pelárovi žili v Malé Bystrici, kde se narodili i tři mladší potomci. Zde je zachycuje sčítání lidu i s nejstarší dcerou Rozálií.³⁵

V Malé Bystrici se Jan živil jako hospodský až do roku 1881, kdy se s rodinou přestěhoval do Bystričky. Zde si Pelár otevřel obchod se smíšeným zbožím.³⁶

Roku 1884 zemřela Pelárova manželka Rozálie.³⁷ Pelár se pak podruhé nikdy neoženil.

V letech 1888 až 1891 měl v pronájmu hostinec v Růžďce,³⁸ kde také s rodinou pobýval v domě č.p. 124. V Růžďce se dceři Rozálii, vdaně Trusinové, narodila 27.4.1888 dcera, taktéž Rozálie.³⁹ Při sčítání lidu je však u Pelára uváděno jako povolání řeznický pomocník.⁴⁰

O rok později, tedy roku 1892 se Jan již zúčastnil Národopisné výstavy ve Vsetíně a roku 1895 Národopisné výstavy Československé v Praze. Od roku 1895 až do své smrti (1907) byl povoláním hudebník. Před výstavami „hrával jenom někdy na Vsetíně

³⁴SOKA Vsetín, fond OkÚ VM, inv. č. 1316, kart. 186, č.j. 13456/1896G.

³⁵SOKA Vsetín, OkÚ VM, sčítací operáty Malé Bystrice 1880, inv. č. 518.

³⁶Viz kapitola Konfliktní soužití, 24–26

³⁷ZAO, fond Sběrka matrik, inv.č. 3757, sign. ČV XII 13, 19–20.

³⁸Viz kapitola Konfliktní soužití, 24–26

³⁹SOKA Vsetín, fond OkÚ VM, inv. č. 698, Sčítací operáty Růžďka, rok 1890.

⁴⁰SOKAVsetín, fond OkÚ, inv. č. 698, Sčítací operáty Růžďka, rok 1890.

na muzikách, na svatbách, Valachom na hasičské slavnosti. Nejvíce na dolních dějinách, okolo Bystřiček.“⁴¹

V roce 1900 žil se synem Pavlem, dcerou Františkou a i s nevlastní dcerou Rozálií Trusinovou, jež byla již vdovou, v Brňově v chalupě č.p. 3, v bytě č. 2. U Jana a jeho syna Pavla je zde uvedeno povolání hudebník s vedlejším výdělkem jako knihař.⁴²

Jako hudebník s licenci se s kapelou zúčastnil mnoha koncertů, ale dále hrával i v hostinci na Nové v Bystřičce, stejně jako kdysi jeho otec.

V roce 1905 se měl dokonce seznámit s budoucím československým prezidentem Tomášem G. Masarykem.⁴³

Naposled zahrál v roce 1906 ve Vsetíně, kde také začala jeho kariéra profesionálního hudebníka. Poslední setkání s Pelár, krátce před jeho úmrtím, popisuje K. Bubela,

„Ještě na císařské hody hrál na muzice. Potkal jsem ho z rána. Vyšel od Glesingrů. Celý schoulený. Bruncek s klarinetem v ranci, pomačkaný braunový klobouk pošinutý v týle. Za kloboukem místo jalovce péro z moráka. Oči plavaly jak v slzách. Hrozně namožený ... poslední čas byl už špatný. Už nemohl.“⁴⁴

Dne 10. ledna 1907 zemřel, o dva dny později (12. ledna) se konal pohřeb v Pržně na evangelickém hřbitově.⁴⁵

Z Indexu Moravského zemského archivu v Brně byly zpracovány archiválie z fondu Moravský zemský archiv (B313) a fondu Archivní korespondenti (G22). Z fondu B313 se pak jednalo o následující archiválie: index jmenný 1858-1899; spisy č.j. 4-17 z roku 1886; spisy č.j. 5-38 z roku 1887; doklady k obecnímu archivu obce Hošťálková, Rokytnice a města Vsetín.⁴⁶ Z fondu G22 to byly archiválie týkající se obce Pržno a města Vsetín.⁴⁷ Jedná se o obce a města, ve kterých se Pelár vyskytoval. Byl zde předpoklad, že by se tu mohl nalézat další materiál o Pelárovi. Předpokládané informace zde nalezeny nebyly.

⁴¹BUBELA 1907a, 6

⁴²SOKA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č.731, Sčítací operáty Bystřička, rok 1900.

⁴³BUBELA 1907a, 6

⁴⁴BUBELA 1907a, 6

⁴⁵ZAO, fond Sběrka matrik, inv.č. 3727, sign. ČV VIII 12, fol. 172v–173r.

⁴⁶Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA Brno), fond Moravský zemský archiv, inv.č. 86, kart. 63; inv.č. 87, kart. 63; inv.č. 80, kart. 63; kart. 45, 123, 125, 128, 122.

⁴⁷MZA Brno, fond Archivní korespondenti, inv.č. 227, sg. 188, kart. 6; inv.č. 317, sg. 260, kart. 8.

2.4. Život po životě

Jan Pelár byl pochován 12. ledna 1907 na hřbitově v Pržně. Hned následující týden vyšel v *Novinách z Pod–Radhoště* a ve *Valašských novinách* Pelárův nekrolog. V *Novinách z Pod–Radhoště*, které byly označovány za katolické noviny, přes veškeré roztržky, které Pelár měl s katolickou církví, nebyl pouze zmíněn v odstavci ‚úmrťí‘. Byl mu věnován samostatný uctivý odstavec, který upozorňoval na velice charismatickou povahu hudebníkovu. „V Jarcové minulý týden ve čtvrtek (10.1.) zemřel známý kapelník ‚valašské muziky‘ Jan Pelár, dosáhnuv vysokého věku 74 let. Málokterý lidový hudebník byl tak populární jako ‚starý Pelár‘. Znali ho nejen skorem na celé Moravě, ale také v Praze, kde při národopisné výstavě hrál se svou kapelou – klarinet, cimbál, basu, housle. Mnohý si vzpomene ještě dobře na roztomilého staříka, jemuž přes šest a půl křížků malá očka vesele plála jako jinochovi a na tu věčnou ‚Všici sa ptajú, komu to hrajú‘. Humor starého Pelára byl nevyčerpatelný a kam přišel, všude se rozjasňovaly tváře. Jeho anekdoty a epizody z vlastního života naplnily by malou knihu. Sám říkal o sobě, že už má ‚takovou muzikantsku náтуру‘ a skutečně, oči byste na něm byli nechali. Hrál celým tělem, každou žilkou. Byl neodolatelný. Chvilku jste ho poslouchali, pak vám vjelo do nohou takové divné trhání, zanotovali jste písničku, zavýskli a už jste byli ‚v tom‘. S Pelárem umírá málem poslední ‚starosvětský‘ lidový muzikant. Víc než půl století hrával druhým ‚Všici sa ptajú ...‘ a nyní ji osud dokončil. ‚... a to hrajú Pelárovi.‘“⁴⁸

Ve výše uvedené citaci nalezneme správné datum úmrtí. Autor však chybně udává muzikantův věk. Pelárovi bylo v roce 1907 pouhých 62 let.

Ve *Valašských novinách* je pod Pelárovým nekrologem podepsán *Šaktyviš*. Z dalších podobě laděných článků lze odvodit, že pod tímto pseudonymem se skrýval K. Bubela. Tento advokát znal Pelára osobně a vypráví zde o jejich posledním setkání a vzpomíná na Pelárovu hudební kariéru. V tomto článku se poprvé objevuje zmínka a spojitosti hudebního skladatele Weisse s Pelárem. Píše také, že Pelár vlastně nebyl muzikantem. „On jenom provozoval hudbu, ale byl vlastně hercem, komikem.“⁴⁹

Podle Bubely se pohřeb měl odehrát „v pátek 11. ledna ... na evangelickém hřbitově v Rouštce.“⁵⁰ Zmýlil se jak v datu, tak i v místě konání pohřbu.

⁴⁸BUBELA 1907a, 6

⁴⁹BUBELA 1907a, 6

⁵⁰BUBELA 1907a, 6

Roku 1969 se z malého hřbitova ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm stal tzv. Valašský Slavín, kde byly buď přeneseny ostatky, nebo pochování významné osobnosti Valašska. Dne 5. října 1969 zde byl, jako první, znovu pochován Jan Pelár.⁵¹

Duchovní odkaz pak nadále udržovala v paměti lidí Janova sestra Marie Michalíková, jejíž některé vzpomínky jsou zaznamenány v kronice obce Bystřičky.

Pelárův hudební odkaz nesl jeho syn Pavel, ale především výše zmiňovaný Antonín Matalík.

Nejvíce se však o udržení Pelárova odkazu zasloužil již několikrát zmiňovaný K. Bubela. Z jeho článků dnes vycházejí veškeré práce týkající se valašského hudebníka. Proto jim musí být přikládána důležitost, protože je zjevné, že díky jejich časté reprodukci nedošlo k zapomnění Pelára.

Ostatně fotografie a různé předměty z jeho života dnes můžeme nalézt v ‚jeho‘ hospodě na Nové v Bystřičce. Tady mu také byla v roce 2007 odhalena slavností upomínková deska na zdi hostince.⁵²

Dochovala se také fotografie z Národopisné výstavy zobrazující Pelára s kapelou v hospodě *Na posledním groši*, jenž bývá často reprodukována. Ke konci života ho stihl pouze naskicovat malíř Hlavica. Dnes se ve Státním okresním archivu ve Vsetíně nachází fotografie Pelára, která měla být umístěna na novém náhrobku v Rožnově pod Radhoštěm.⁵³

⁵¹BALETKA 2014, 108

⁵²BALETKA 2014, 109

⁵³SOKA Vsetín, fond Místí národní výbor Pržno, inv.č. 126, kart. 11.

3. Konfliktní soužití

3.1. Živnosti

Ve Státním okresním archivu ve Vsetíně se nachází nejvíce materiálů týkajících se žádostí o živnost i udání za nepovolenou živnost. V tomto archivu započalo bádání o Janu Pelárovi, za pomoci pana PhDr. Tomáše Baletky. Zde se nacházejí archiválie týkající se sčítání lidu v obcích, ve kterých se Pelár i s rodinou vyskytoval; výše zmíněné žádosti o obnovení hudební licence; udání za provozování nepovolených živností ad. Některé poznatky jsou opět již zveřejněny ve zmíněném článku T. Baletky,⁵⁴ další jím nalezené se své publikace dočkají nyní.⁵⁵

Dalším z rysů Pelárovy povahy byl, že podceňoval úřední záležitosti. To se projevovalo tím, že byl častokrát udáván za to, že si nevyřídil potřebnou koncesi k povolání, které chtěl provozovat. Ať už se jednalo o řeznictví či o problémy spjaté s vyřizováním muzikantské koncese.

Jak bylo psáno výše, Pelár se měl po škole vyučit řezníkem. Výuční list, který by to potvrzoval, se nepodařilo dohledat, nicméně jeho bratr Tomáš se jím taktéž vyučil a v roce 1870 byl přijat jako tovaryš do vsetínskému řeznickému cechu.⁵⁶ V letech

1886-1887 byl kvůli neoprávněné řeznické živnosti udáván úřadům.⁵⁷ Při sčítání lidu z roku 1890, kdy měl již v pronájmu hostinec v Růžďce, je uvedeno, že zaměstnáním byl řeznický pomocník.⁵⁸

Předtím ještě stačil vystřídat několik živností, které všechny dopadly neúspěšně.

V roce 1873 si otevřel kramářství v hostinci v Malé Bystřici, který měl v pronájmu od židovského majitele Davida Sommera.⁵⁹ Poté si v roce 1881 zařídil obchod

⁵⁴SOkA Vsetín, fond Smíšený okresní úřad Vsetín, inv.č. 6, sčítací operáty Hošťálková; fond Řeznický cech ve Vsetíně, inv.č. 1, fol. 37R; fond Okresní úřad Valašské Meziříčí, inv.č. 518, sčítací aparáty Malá Bystřice; inv.č. 10, položka č. 268/25G; inv. č. 958, č.j. 3493, 5578, 6769, podací protokol z r. 1881; inv.č. 963, č.j. 3930, 4356, 10589, 11971, podací protokol z r. 1886, inv.č. 964, č.j. 12034, 13589, podací protokol z r. 1887; inv. č. 698, sčítací operáty Růžďka, rok 1890; inv.č. 731, sčítací operáty Bystřička, rok 1900; inv.č. 1316, č.j. 14474/1896G, kart. 187, č.j. 8087/1897G, 13456/1896G, kart. 199, č.j. 21214/1909G; fond Místní národní výbor Pržno, inv.č. 126, kart. 11.

⁵⁵SOkA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č. 1316, kart. 192, č.j. 2913; kart. 195, č.j. 6586, inv.č. 1316, kart. 192, č.j. 2913, inv.č. 1316, kart. 190, č.j. 2187.

⁵⁶SOkA Vsetín, fond Řeznický cech ve Vsetíně, inv.č. 1, fol. 37r.

⁵⁷SOkA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č. 963, Podací protokol z roku 1886, č.j. 10589, 11971 a inv.č. 964, Podací protokol z roku 1887, č.j. 12034, 13589.

⁵⁸SOkA Vsetín, fond OkÚ VM, inv. č. 698, Sčítací operáty Růžďka, rok 1890.

⁵⁹SOkA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č. 10, položka č. 268/25G

se smíšeným zbožím společně s výrobou likéru, konkrétně růžovky, rosolky a rumu. Tento obchod si otevřel až po přestěhování do Bystřičky, kde zakoupil polovinu ze dvou usedlostí, č.p. 36 a 46.

Dne 2. května 1881 byl ohlášen obchod a 19. července ohlásil výrobu likéru. Během září byl udán za nepovolenou výrobu a 30. téhož měsíce u něj byla provedena domovní prohlídka.⁶⁰

K obchodu se smíšeným zbožím později přidal i vlastní výrobu dřevěných výrobků, ale opět bez povolení. Za to byl roku 1886 udán společně s Františkem a Janem Šrámkovými a Josefem Baslem.⁶¹ Naposledy, než se začal živit výlučně jako muzikant, si v roce 1888 pronajal hostinec v Růžďce, zde působil tři roky.

3.2. Evangelík, Jan Pelár

Dědeček Jana Pelára byl učitelem v evangelické škole, kterou navštěvoval i Jan. Rodina se hlásila k evangelické víře.

Národně-obrozenecká nálada byla stále aktuální i na konci 19. století. Ta se projevovala i obranou Jana Husa. V náboženském duchu pak byla tvořena tehdy oblíbená dobová satira. Bylo již zmíněno, že s Pelárem byla zábava a také, že se nebál říct, co ho zrovna napadlo. Vzhledem k tomu můžeme očekávat, že Pelár se jaksí, svým jedinečným způsobem, vyjadřoval i k náboženským otázkám. Činil tak přímo v jedné písni, kdy „Rýn vědomě zaměnil za Řím.“⁶² O. Šulěr tuto sloku přímo uvádí

*: Když Jan Hus v Betlémské kapli kázal,
věrnou pravdu celému světu hlásal,
zato ho chytili a upálili,
jeho popel z kostí do Říma vhodili. :f⁶³*

Za další urážku katolické církve byl dokonce na čtyři dny zatčen. V rodné Hošťálkové měl údajně přistrojit sochu svatého⁶⁴ tak, že mu pověsil roh na krk, do jedné

⁶⁰SOKA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č. 958, č. j. 3493, 5578, 6769,7334,7339, Podací protokol obyčejný z roku 1881.

⁶¹SOKA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č. 963, Podací protokol z roku 1881, č.j. 3930,4356.

⁶²ŠULÉŘ 1989, 74

⁶³ŠULÉŘ 1989, 74

ruky dal halapartnu a do druhé lucernu. Vysvětloval to tím, že tento svatý je normálním občanem v Hošťálkové a měl by držet stráž.⁶⁵

Přesto, když Pelár zemřel, nebyl v katolických Novinách z Pod-Radhoště zmíněn v oznámení o úmrtích, ale byl mu věnován samostatný uctivý odstavec *Muzikant Pelár zemřel*.⁶⁶

3.3. Pokuty

Některá udání za nepovolenou činnost se neobešla bez trestu. Z podkapitoly výše víme, že za urážku katolické církve se dostal i do vězení. Další pokuty se týkaly především neohlášených koncertů, které Pelár uskutečnil. V Zemském archivu v Opavě nalezneme archiválie, kde můžeme zmínky o vykonaných koncertech a pokutách nalézt. Pokutu ve výši 30 korun dostal za nepovolený koncert, který vykonal v Moravské Ostravě 7. června 1902.⁶⁷ Zajímavostí je, že v této době, již měl vyřízena všechna náležitá povolení k provozování hudby.

⁶⁴ Socha sv. Antonína z roku 1735, <http://zlinsky.kraj.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=105096> 1.11.2015.

⁶⁵ O této historce se zmiňuje O. Šulěř, nesděluje již, zda je někde zaznamenaná nebo kde ji slyšel. ŠULĚŘ 1989, 74

⁶⁶ Noviny z Pod-Radhoště 1907, 3.

⁶⁷ ZAO, Policejní ředitelství v Moravské Ostravě - SV. I/1. PRESIDÁLNÍ SPISY 1895–1918, inv. č. 2902, sign. 4477.

4. Folklor

Jan Pelár byl lidový muzikant a nositel tradiční lidové kultury. Na Národopisné výstavě nereprezentoval Valašsko pouze hudbou, ale také krojem, nářečím a svou náturou. To vše bylo a dodnes je součástí nejen valašského folkloru. Tato kapitola stručně shrnuje historický vývoj a znaky folkloru. Pozornost je zaměřena především na tradiční hudbu a valašskou lidovou hudbu. Následuje kapitola věnovaná Národopisné výstavě, na které Pelár zaznamenal velkolepý úspěch. Kapitoly jsou úvodem k druhé části práce, která se týká Pelár, jakožto profesionálního muzikanta, jeho kapely, zpěvníku a nástupců.

Bibliograf William John Thomas roku 1846 zavedl a definoval pojem folklor. „Je složen ze slov folk – lid, a lore – vědomosti, a původně jím byla označována široká oblast ‚starožitností‘, univerzálně vše, co lid zná, ví a umí, tedy lidová kultura jako celek.“⁶⁸

Folklorem se zabývá samostatná vědní disciplína – folkloristika. Předmětem této vědní disciplíny je lidové umění, které je vyjádřeno prostředky slovesnými, tanečními, hudebními a dramatickými.

Podstata folkloru dodnes v běžném životě přežívá především ve slovesné a hudební podobě. Nejčastěji se tak setkáváme s lidovou písní či například pohádkou, pověstí či anekdotou. Příběh i text má jasně dané základy, které bývají obměňovány nářečím, obohacovány detaily či naopak zestručněny.

Folklor jako takový existuje odnepaměti, ale do širšího povědomí se dostává po Bílé hoře, národním obrození a v období romantismu a realismu. Šíření folkloru mělo za úkol dokázat národní ráz, tvoří národ. Folklor měl důležitou funkci v uvědomování si Čechů jako samostatného národa v rakouské monarchii. Jednalo se o jakýsi vzdor proti státnímu poněmčování.

Mnoho autorů té doby našlo ve folkloru svou inspiraci. Obecně lidová kultura má svůj původ na venkově. Obyvatelé venkova byli téměř nezasaženi školním vzděláním. Pracovně se orientovali na zemědělství a tvořili poměrně homogenní vrstvu obyvatel. Tohoto názoru byli i národopisci 18. a 19. století. Venkov byl charakterizován jako opak města. Ve městech byli lidé hudebně i literárně vzdělaní na rozdíl

⁶⁸TYLLNER 2010, 80

od venkova. „Z hlediska lidové písně se chápání lidu ustálilo především ve spojení s venkovským zemědělským obyvatelstvem, sedláky, drobnými rolníky, čeledí a zemědělským dělnictvem. Takové obyvatelstvo nebylo podstatněji zasaženo vyšším vzděláním, dokázalo odolávat civilizačním vlivům a měnícím se módám.“⁶⁹ V období národního obrození často pojem lid splýval s pojmem národ. Lid znázorňoval společenství, které bylo nositelem tradic a které odkazovalo na minulost a bylo tak inspirací pro utužení pojmu český národ.

Jedná se o slovesnou kulturu před vynalezením písma, tzv. tvorba lidu. Vyjadřuje lidový názor na život. Hlavními znaky folkloru je ústní tradice předávání z generace na generaci, recepce, kolektivnost, anonymita autora, variabilita.

Dnes je vnímán jen jako něco, co se udržovalo na venkově, ale existuje i městský folklor.

Funkce folkloru je zábavná, mravní a poučná, soudržná – udržet lid pohromadě. Do folkloru řadíme nejen ústní lidovou slovesnost, ale i tance, zvyky, písně.

Starší záznamy lidové slovesnosti můžeme najít v Kristiánově legendě, u Kosmy či u Vincentia. U Kristiána i Kosmy se jedná o pověst o původu přemyslovského rodu. V Kristiánově legendě můžeme rozpoznat i odkazy na lidovou magii. Tzv. Bájné vyprávění starců u Kosmy se obtížně rekonstruuje, protože vyprávění nejspíše upravil pro čtenáře a smísil s antickými a biblickými motivy. U Kosmy se také setkáme s lidovou magií a dalšími pohanskými zvyky i příslovími. U pokračovatelů Kosmy, tedy u Kanovníka vyšehradského, Mnicha sázavského i Petra Žitavského nalezneme rovněž přísloví, ale i rčení a přirovnání, jež vychází z lidové slovesnosti. Kosmova kronika neměla vliv jen na jeho pokračovatele, ale i na pozdější kronikáře. Jako inspirace sloužila pro vznik Kroniky tak řečeného Dalimila či pro Hájkovu Kroniku českou. Kronika neměla vliv jen na literaturu, ale také na hudební i výtvarné umění. S odkazem Kosmovy kroniky se setkáváme dodnes.

Existuje teorie, podle které popisy bitev v Dalimilově kronice navazují na techniku ústního eposu. Tedy, že i na českém území se vyskytovaly epické písně, podobné ruským či srbským. Tyto písně můžeme také nalézt u Vincentia. Ve Vincentiově kronice nalézáme zmínku o válečných zpěvech při tažení proti Milánu za Vladislava II. roku 1158.

⁶⁹TYLLNER 2010, 57

Roku 1819 se společnost Přátel hudby rakouského mocnářství obrátila na jednotlivé zemské vlády, aby sbíraly folklor k poznání národů žijících v Rakouském císařství. Jednalo se o guberniální sběry. Sbíráni písní, tanců a nápěvů měli na starost úředníci, kněží, učitelé i studenti. Jistý zájem o folklor zde skutečně byl, ale šlo především o to uklidnit bouřící se menšiny.

„České guberniální sběry byly na rozdíl od celorakouských velmi brzy zpracovány ... celkem sedm rukopisných sbírek.“⁷⁰ V těchto guberniálních sběrech je poměrně obsažně zastoupen folklor z Valašska.

Na základě lidové slovesnosti vznikla ohlasová poezie, která obsahem i formou napodobuje lidovou tvorbu.

Obliba folkloru rostla a začaly vznikat různé spolky či kroužky, pořádají se přednášky na jeho podporu a šíření. Koncem 19. století se začaly pořádat různé výstavy na českém území, které vyvrcholily Národopisnou výstavou v Praze roku 1895.

Mezi sběratele lidové slovesnosti patřil Karel Jaromír Erben, Božena Němcová, Václav Hanka, Jan Kollár aj. Sbíráni nápěvů, zpěvů a tanců se věnoval František Bartoš, Františka Xaviéra Běhálková, Martin Zeman, Lucie Bakešová, Františka Kyselková, Alois Kolísek. Do předchozího seznamu jmen jsem úmyslně nezařadila hudebního skladatele Leoše Janáčka, jemuž budu věnovat samostatnou podkapitolu.

Práce sběratelů a národopisců dodnes neustala, avšak dnes jsou národopisci odborně nazýváni etnologové. Tito badatelé se nemusejí soustředit pouze na český národopis, ale také na evropský či světový. Centrum etnologických badatelů a jejich výsledků je v Etnologickém ústavu Akademie věd České republiky. Ústav etnologie nalezneme

i na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy či na Masarykově Univerzitě v Brně. Velké české folklorní dědictví je dále uchováno v Národním ústavu lidové kultury ve Strážnici.

Na Národopisné výstavě v Praze se návštěvníci mohli setkat s tzv. živými výstavami. Tento námět dal základ k výstavbě skanzenů neboli muzeí v přírodě, které věrně napodobují české i moravské vesnice v 19. století – Rožnov pod Radhoštěm, Přerov nad Labem, Strážnice ad.

Ve Valašském muzeu v přírodě, které bylo roku 1925 založeno v Rožnově pod Radhoštěm, se návštěvníci seznamují s dějinami, tradicemi a zvyky

⁷⁰https://books.google.cz/books?id=q1dcBAAQBAJ&pg=PA21&lpg=PA21&dq=guberni%C3%A1ln%C3%AD+sb%C4%9Bry&source=bl&ots=VwFRxZYuwY&sig=qe9OxcTBC5ObshhFEp7IML-_MRY&hl=cs&sa=X&sqi=2&ved=0ahUKEwilyYW47avJAhUK6RQKHQI6D7MQ6AEILzAD#v=onepage&q=guberni%C3%A1ln%C3%AD%20sb%C4%9Bry&f=false, vyhledáno 18.5.2015.

Valachů. V Rožnově se od roku 1969 nachází Valašský Slavín, tedy hřbitov, ve kterém jsou pochováni významní obyvatelé Valašska. Od stejného roku, kdy byl hřbitov v Rožnově založen, je zde pochován i Jan Pelár, jehož ostatky zde byly převezeny z původního hrobu v Pržně.

Dnes, kdy bývá folklor vystavován a předváděn pro veřejnost, mluvíme o jeho druhé nepravé existenci, což se odborně nazývá folklorismus. Folklorismus u nás se nejvíce začal prosazovat od 50. let 20. století. Již dříve byly zakládány různé folklorní spolky, ale v tomto období to mělo i politický podtext. Profesor František Bonuš ve svých přednáškách kladl důraz na opětovné zasazení lidových písní do našeho života, jelikož jsou důležité k budování států.

4.1. Tradiční hudba

Výraz tradiční hudba byl ustálen po celém světě. Proč se používá mezinárodně spíše tradiční, než lidová hudba je poměrně jednoduchý. „Tradici definujeme jako předávání kulturních hodnot z generace na generaci. Tradice je projevem kontinuity a integrity společenství; je důkazem vztahu k minulosti a přetrvávání minulosti v současnosti ... má značný význam pro zachování kulturních hodnot. Tradice není vymezitelná historickými, žánrovými ani stylovými hranicemi“⁷¹ Tradice je neustálý proces, jehož jsme součástí i my a pomáhá nám se vyrovnat s něčím novým. Lid nelze jednotně mezinárodně definovat. V souvislosti s lidovou hudbou na Českém území, splývá pojem tradiční hudba s lidovou hudbou či hudebním folklorem. Od roku 1946 existuje Mezinárodní rada pro tradiční hudbu (ICTM), která spadá pod mezinárodní organizaci UNESCO.

Hudební folklor je tvořen lidovou písní, lidovou instrumentální hudbou a tancem. Instrumentální hudba a píseň jsou úzce spjaty a málokdy se vyskytují zvlášť. Vzhledem k tomu, že každá země, národ či region mají své vlastní tradice, je těžké vytvořit univerzální definici lidové hudby.

Stejně tak nemůžeme ani určit dobu, kdy tradiční hudba vznikla. Jisté je, že vznikla mnohem dříve než byla poprvé zapsána. „Tradiční hudba je zrcadlem kultury uzavřené v časovém horizontu minimálně mnoha desítek tisíciletí. Ale doklady o její podobě a funkci v lidovém společenství (měřeno od současnosti směrem do minulosti)

⁷¹TYLLNER 2010, 49, 51

se hned po několika málo staletích ztrácejí ze zorného pole, neboť se mělo za to, že se jedná o projev nevýznamné a tedy ne hodné zaznamenání, natož hlubší analýzy.⁷² Podle této hypotézy je poměrně obtížné určit vznik písně či nápěvu, sledovat proměnu a určit původní a finální verzi či autora. Některé písně ve svém obsahu odkazují na nějakou významnou historickou událost, čímž nám umožňují je zařadit. Ani v tomto případě to však není zcela jednoznačné, protože ona událost mohla v textu nahradit původní, dřívější akt nebo se mohlo také jednat o událost, která se mohla již dříve či později opakovat.

Při prvních zápisech se však pouze zapisoval z větší části pouze text písně. „Studium tradiční hudby se potýká s problémem omezeného množství notových, zvukových nebo jakýchkoli jiných pramenných záznamů a zpráv o tradiční hudbě. Čím hlouběji do minulosti, tím více deficit narůstá.“⁷³

Hudební folklor často splývá s etnomuzikologií. Etnomuzikologie je věda, která se zabývá etnickou, resp. tradiční hudbou.

Etnomuzikologové, ale také etnografové či etnologové (dříve národopisci) se zabývali a dodnes zabývají sbíráním lidových písní, tanců a zvyků. K vůbec prvním sběratelům patřily významné osobnosti českých dějin jako Karel Jaromír Erben, František Ladislav Čelakovský, Václav Hanka st. ad.⁷⁴

Radí se do hudební vědy, ale často bývá součástí výše zmíněné folkloristiky, etnologie, kulturologie, kulturní antropologie apod. jako každá věda či pojem, tak i etnomuzikologie má svého zakladatele. Anglický fyzik, matematik a fonetik Alexander John Ellis je označován jako zakladatel.

Dalším důvodem je to, že tradiční hudba v sobě obsahuje všechny pojmy a definice, které se mohou vyskytovat i samostatně. Tradiční hudba je ekvivalentem k lidové hudbě, hudebnímu folkloru i etnické hudbě. „Zahrnuje soubor múzických projevů společně sdílených a v delším časovém období tradovaných v rámci lidového společenství, národa, regionu, skupiny, lokality apod. Hlavní projevy tradiční hudby jsou lidová píseň a lidová instrumentální hudba vytvořená na základě podvědomě respektovaných hudebních pravidel, norem a tvůrčích stereotypů.“⁷⁵ „Projevem hudební

⁷²TYLLNER 2010, 19–20

⁷³TYLLNER, 24

⁷⁴Sběratelské činnosti se věnoval i Václav Hanka ml., který se také zasloužil o první překlady lidových písní jiných slovanských národů, konkrétně Srbů. Překlad však nebyl hodnocen příliš kladně. UHLÍKOVÁ 2011, 12

⁷⁵TYLLNER 2010, 52

tradice je rovněž hudební nástroj, hraní na hudební nástroj, technologie jeho výroby, zpívání ať již sólové, nebo společné, tedy akt interpretace, zpěvní a herní praktiky, chování zpěváků a hudebníků, kteří píseň a hudbu uvádějí v život. Součástí definice tradiční hudby je její kontext, interpretační okolnosti, zpěvní a herní příležitosti, chování (interakce) publika, to vše přispívá k porozumění tradiční hudbě samotné.⁷⁶

Tradiční hudbu, jak už bylo řečeno, nelze definovat univerzálně. Jedná se o něco stálého a nadčasového. Ačkoliv byla hudba vázána na určitou dějinnou událost, svátek, svatbu či práci, dodnes může být aktuální. Většinou však dnes bývá interpretována v rámci určitého uměleckého směru, nežli v situacích, při kterých vznikla či se zpívala. Právě text je velice podstatnou součástí lidové hudby, dává písni smysl.

4.2. Lidová píseň

Johann Gottfried Herder prvně použil pojmu lidová píseň roku 1771 a roku 1773 jej zveřejnil. U nás tento termín rozšířil Tomáš Antonín Kunz.⁷⁷

Lidová píseň je neodmyslitelně spjata s instrumentální hudbou, bývá tvořena hudebně nevzdělanými muzikanty. „Píseň může být nositelem sociálních, profesních, lokálních, regionálních nebo národních zvláštností ... Lidová píseň odráží realitu života a situací, které v životě společnosti vznikají většinou opakovaně, ale také třeba jen jednou v životě (svatba) nebo jedenkrát v roce (Vánoce, výroční obřadní cyklus). Píseň je velmi často spojena s tancem, obřadem, divadlem, obyčejem, lidovou zábavou, pracovní činností. Teprve později ... získává charakter univerzálního artefaktu, kdy vazby na příslušné prostředí, podmínky a situaci mohou být opuštěny a lidová píseň je předváděna jako umělecká hudba, v rámci turismu jako národní nebo regionální specifikum nebo se stává zbožím v obchodě se zvukovými nebo audiovizuálními nosiči.“⁷⁸

Setkáváme se i s pojmem pololidová píseň. Tato píseň se objevuje na venkově, ale i ve městě a můžeme ji definovat jako spíše pokleslou písňovou produkci. Objevovaly se v průběhu 19. i 20. století a svou podobností častokrát splývají s písni lidovou.

⁷⁶TYLLNER 2010, 52

⁷⁷TYLLNER 2010, 63

⁷⁸TYLLNER 2010, 62

Lidová instrumentální hudba může mít několik podob. Hlavními nástroji mohou být píšťaly, smyčcové nástroje, dechové. Instrumentální hudba může být také rozdělena podle typu dud nebo podle typu nástrojové sestavy. V prvních sbírkách, především z 18. a 19. století, nenalezneme většinou záznam o instrumentální hudbě. Při pořizování textového záznamu je poměrně obtížné zaznamenat i partitury, jednotlivých hudebních nástrojů. Mezi sběratele, kteří k textu písně zaznamenali i partitury, patřili Ludvík Kuba a Martin Zeman. Kuba se soustředil na Chodsko, zatímco Zeman na Hornácko.

Ke vzniku lidové písně není potřeba hudebního vzdělání, ale především vnitřní touhy a samozřejmě také určitého hudebního nadání. Lidová píseň pak většinou vznikne spontánně, jako reakce na určitý podnět. Jedním ze znaků lidové skladby je anonymita, ale za vznikem nového hudebního díla stojí vždy konkrétní jedinec. Přestože víme, že každá píseň má svého autora, ne vždy víme, kdo jím byl. Pro lidovou hudbu však není konkrétnost autora důležitá. Podstatné je, zda kolektiv, resp. lid píseň přijme, předává ji další generaci ústním podáním a různě ji proměňuje. Skladba mohla být původně zapsána, ale text se pravděpodobně nepředával, naopak převládlo ono ústní předávání. Proto je dnes poměrně obtížné určit i původní podobu skladby, jelikož s každým interpretem a každým dalším předáním se proměňuje. Variabilita je další ze znaků tradiční hudby. Variační proces se také projevuje v adaptaci, tzn., že k oblíbenému nápěvu vzniká nový text či že oblíbený text může mít více nápěvů.

Autor sám musel počítat s tím, že se na jeho autorství postupně zapomene. Lidová skladba je pak dílem kolektivu, ačkoli na jejím počátku stál jedinec. Pokud nedojde k převzetí skladby, nemůže být splněn ani další znak folklorní skladby – kolektivnost.

Autor stejně tak neusiluje ani o originalitu. Naopak, čím více by byl originální, tím více by bylo pravděpodobnější, že se píseň neuchytí a nerozšíří se. „Autor proto čerpá z ověřených melodicko-rytmických obrátů, floskulí, formových útvarů, textových a poetických vzorů i textových témat, které však dále tvořivě rozvíjí.“⁷⁹

⁷⁹TYLLNER 2010, 110

4.3. Lidová hudba na Valašsku

Písňe a hudební instrumenty byly původně spojeny především s prací. Jak bylo zmíněno výše, hlavním zdrojem obživy bylo až do 19. století zemědělství. Původně tak píseň měla hlavně praktickou funkci nežli estetickou. Na hornatém Valašsku nejen muži pásli dobytek na vršcích, ale i dívky, již od útlého věku. K domluvě proto často používaly písňe, resp. halekačky, které formou dialogu krátily pasačkám čas. Ve valašské lidové kultuře, především hudební, se odrážel způsob života, tedy hlavně zemědělství a příroda. Mužům sloužily při práci k domluvě spíše hudební instrumenty nežli zpěv. Jednalo se především o písňaly a trouby, které se nazývaly nejčastěji fujary.

Podobně si při práci krátily čas i ženy, které pracovaly na poli. „Skupina zpěvaček, která pracovala na jednom konci pole, začala zpívat, do závěru sloky pak vpadala s opakováním posledního verše skupina z druhého konce, tento verš pak ještě jednou zpívala první skupina.“⁸⁰

S postupem času se písňe více začleňovaly do života i mimo práci. Přesto na písňích můžeme pozorovat spojitost obyvatel a prostředí, ve kterém žili. „Líčení horské krajiny v různých písňových druzích lze považovat za jeden z důležitých znaků, dokládající úzkou provázanost s prostředím, v němž vznikly a žily.“⁸¹

Jeden z oblíbených typů byly vánoční koledy, které byly poměrně rozšířené. Podle legendy Valaši, jako pastevci odvozovali svůj původ od Betlémských pastýřů.

Při sbírání písňí na Valašsku většinou sběratelé nezaznamenali jejich funkci. Ale vzhledem k obsahu písňí to lze snadno odvodit. Nejvíce se, kromě práce, zpívalo o svátcích, při oslavách a na zábavě.

Jak bylo zmíněno výše, stejně jako zpěv, tak i hudební nástroje zprvu sloužily více k domluvě, nežli k zábavě. Samozřejmě písňe se brzy staly součástí zábavy a málokdy se zpívalo bez doprovodu hudebních nástrojů. Od 17. století doprovázely písňe dudy, housle a cimbál. Během 18. století se přidala třístrunná basa, kterou později nahradila čtyřstrunná.

Postupně se přidaly i dechové nástroje – klarinet, flétna, trubka. „V takto obsazené muzice hrál první houslista zdobenou melodií, klarinetista druhý melodický hlas, cimbál melodický part doplněný dvojhmaty a tremolem, harmonickou výplň a rytmickou stránku zajišťovala basa (později čtyřstrunná). V jiných případech střídal housle

⁸⁰NEKUDA 2002, 464

⁸¹NEKUDA 2002, 464

ve vedoucí melodii klarinet, např. v muzice známého valašského kapelníka Jana Pellára. dechy (19. stol). Žest'ové nástroje byly sice dražší, ale měly lepší využití jak v interiéru, tak v plenéru, a tak rovněž v Pellárově kapele nacházíme na konci 19. století kromě flétny i dvě trubky.“⁸²

⁸²NEKUDA 2002, 466

5. Národopisná výstava Československá v Praze

5.1. Leoš Janáček

Významná osobnost hudebních dějin, která se soustředila právě na oblasti Moravy. Sbíráním a tvořením v duchu těchto dosud veřejností neobjevených hudebních pokladů, můžeme Janáčka považovat nejen za skladatele, ale také za etnologa.

Předmětem práce není život a dílo Leoše Janáčka, takže pouze zmíním, že pocházel z Hukvald, kde se 3. července 1854 narodil. Ve zkratce se budu věnovat jeho tvorbě především ve spojitosti s Janem Pelárem.

Od roku 1893 začíná sbírat lidové tance a písně na Valašsku. Sběr písní ukončil roku 1906. V 90. letech 19. století nastává „doba Janáčkova nejintenzivnějšího studia lidových písní a tanců ... prakticky je provádí, theoreticky o nich píše a přednáší, organizuje hudebně folkloristické podniky ...“⁸³ Janáčkovým nejznámějším hudebním dílem inspirovaným moravským folklorem je opera *Její pastorkyňa*, na které pracoval dlouhých 9 let (1894–1903). Vliv na operu měla především Velká nad Veličkou, kde se Janáček seznámil se sběratelem lidových písní Martinem Zemanem a hudecem Pavlem I. Trnou, kteří na jeho tvorbu měli vliv a později se zúčastnili koncertu v Brně i na Národopisné výstavě v Praze.

S Janáčkem spolupracovali i místní sběratelé či známí národopisci. Snad největší pracovní pouto ho pojilo s Františkem Bartošem, se kterým připravoval východní Moravu na Národopisnou výstavu, a také se společně podíleli na několika sbírkách⁸⁴

„Janáčkův podíl na zastoupení Moravy při Národopisné výstavě byl veliký. Jeho zásluhou zazněla na výstavě živá lidová píseň, tanec i hudba. Připravoval i po režijní stránce vystoupení jednotlivých skupin ... úspěšně připravil valašskou skupinu z Polanky a hudeckou kapelu Jana Pelára.“⁸⁵

S Pelárovou kapelou se setkal již v roce 1893, jehož písně zapsal s instrumentálním průvodem. „Po druhé přišel do blízkého pracovního styku s Pelárovými hudci r. 1894 a 1895, kdy za pomoci Ant. Příbyla a později zejména J. Válka připravoval valašskou

⁸³JANÁČEK 1955, 17

⁸⁴BARTOŠ 1892 – František BARTOŠ: Kytice z národních písní moravských, kterouž uvili františek Bartoš a Lev Janáček, Telč 1892.

BARTOŠ 1901 – František BARTOŠ (ed.): Národní písně moravské, nově nasbírané, Praha 1901.

⁸⁵JANÁČEK 1955, 55–56

skupinu na Národopisnou výstavu.“⁸⁶ Zajímavostí je, že v knize o Janáčkových spisech je Pelár samozřejmě řazen k Valašsku, ale jako kapelník Valašské Polanky, ve které se však Pelárova kapela nevyskytovala. Toto tvrzení dokazuje i fotografie v knize s popiskem „Hudci z Polanky u Vsetína, Fotografie z roku 1895.“⁸⁷ Janáček viděl podobnost mezi valašskými a slováckými motivy v lidové hudbě, především u výpravných písní.

V roce 1903 došlo k dalšímu setkání s Pelárem. Janáček byl v lázních v Luhačovicích, zaznamenal prý „... neúplnou Pellárovu kapelu, pouze melodickou linku klarinetu s doprovodem basy.“⁸⁸ Můžeme se tedy domnívat, že v době Janáčkovy pobytu v lázních v Luhačovicích, zde koncertoval i Pelár.

5.2. Národopisná výstava

Národopisná výstava byla vyvrcholením několik let chystané akce, která chtěla navázat na úspěšnou Jubilejní výstavu konanou v Praze roku 1891.⁸⁹ Jubilejní výstava měla za úkol ukázat úroveň zemědělství a průmyslu v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku. Myšlenka o výstavě, která by ukázala i samotný život v každém jednotlivém kraji se zrodila v hlavě pozdějšího ředitele Národopisné výstavy již v roce 1891. Šlo o důkladný sběr lidových tradic, tanců, písní, krojů, na kterých se mimo jiné podílel především František Bartoš, Leoš Janáček, Lucie Bakešová a další.

Řeč ředitele výstavy Františka A. Šuberta, která byla zaznamenána ve Světozoru, vystihuje nejen podstatu konání výstavy, ale také proč byl takový zájem o lidové tradice.

„... společným působením proveden byl podnik, jenž by celému našemu národu českoslovanskému byl ku prospěchu a cti doma i v cizině. Jest to podnik národopisné výstavy české v rozměrech co možná největších. Národopisná výstava kmene českoslovanského v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Uhrách a Slovensku přinesla by veliký mravní prospěch celému našemu národnímu životu. Obohatila by vědu národopisnou, přispěla by ku pravému názoru o národním rázu našeho kmene, prospěla by umění výtvarnému, literatuře naší, umění hudebnímu i průmyslu a přivedla by vůbec k širší platnosti četné živly a momenty národní, které jsou s to dáti našemu

⁸⁶JANÁČEK 1955, 111

⁸⁷JANÁČEK 1955, obrazová část, fotografie 6

⁸⁸PROCHÁZKOVÁ 2006, 273

⁸⁹JANÁČEK 1955, 15

československému životu ještě určitější ráz osobitý, než jakým dosud se vykazuje. U ostatních národů slovanských, u jinojazyčných národů naší říše a v celé cizině vzbudila by oprávněný interes a upozornila by na nás opětně způsobem svrchovaně prospěšným.“⁹⁰

„Období příprav a realizace NVČ v Praze se stala mezníkem v úsilí o dokumentaci a záchranu lidové kultury ... výstava měla poukázat na tisíciletou kontinuitu a staroslovanské rysy (českého národa – hrany).“⁹¹

Tato zestručněná věta asi nejlépe charakterizuje takovouto velkolepou mezinárodní akci.

Jubilejní výstava nebyla jedinou inspirací k uskutečnění Národopisné výstavy. V Olomouci fungoval Vlastivědný spolek muzejní již od roku 1883. Tento spolek si dal za úkol uchovat dědictví lidové kultury. Na Moravě tak vznikaly národopisné odbory, které sbíraly lidovou kulturu a následně pořádaly výstavy. „Lidová kultura se na nich ... prezentovala prostřednictvím věcných památek, ale i tzv. živou výstavou, kde byly předváděny zvykoslovné projevy, tance, písně atd.“⁹² Podstatou živé výstavy bylo prostřednictvím skutečných obyvatel ukázat jejich zvyky při stavění máje, masopustním průvodu, svatbě, ale i běžný život či práci. Tyto výstavy probíhaly na Hané, Slovácku, Valašsku a ve Slezsku. Výstavy se konaly například v Ořechově (1888), Tovačově (1892), Opavě (1893), na Nákle (1893) ad.⁹³ Další výstava, která byla velice významná pro další život Jana Pellára, se udála ve Vsetíně v roce 1892.

Výše zmíněný Leoš Janáček se postaral o organizaci „všech moravských hudebně folkloristických a ethnografických podniků.“⁹⁴ Při přípravě mu pomáhali oblastní sběratelé či zájemci o lidovou kulturu. Chtěl docílit takové atmosféry pro muzikanty, aby se cítili přirozeně. Nechtěl, aby se opakovala nepříjemná situace z brněnského koncertu, který se odehrál 20.11. 1892, kdy muzikanti nedostali dostatek prostoru, aby ukázali, jak skutečně dobře hrají. Tento koncert připravoval společně s Františkem Bartošem a byl v podstatě přípravou na Národopisnou výstavu v Praze. Muzikanti a tanečníci, kteří se tohoto koncertu zúčastnili, byli poté pozváni i do Prahy. Janáček vybral nejznámější Hornácké muzikanty – Jiří Zeman z Velké,

⁹⁰ZÍBRT 1895a – Čeněk ZÍBRT: Národopisná výstava československá. In: Světozor, ročník XXIX, 17. Května 1895, č. 27, 313–314

⁹¹PAVLICOVÁ/UHLÍKOVÁ 1997 – Martina PAVLICOVÁ / Lucie UHLÍKOVÁ (ed.): Od folkloru k folklorismu; slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku, Strážnice 1997, 207–208

⁹²PAVLICOVÁ/UHLÍKOVÁ 1997, 207

⁹³PAVLICOVÁ/UHLÍKOVÁ 1997, 207

⁹⁴JANÁČEK 1955, 19

Martin Miškeřík I. z Velké, Jan Ňorek I. z Hrubé Vody ad. Rozdíl mezi koncertem v Brně a Národopisnou výstavou v Praze byl podstatný a to, že v Brně účinkující vystupovali v městském sále. Na výstavě byly vytvořeny podmínky, aby účinkující co nejméně pociťovali tlak z živého vystupování. Nevystupovali v sálech či na pódíích, ale v hostincích, které se vyskytovaly ve vystavěných osadách, a měly jim připomínat domácí hostince.

Výstava trvala od 15. května do 23. října. O zahájení Národopisné výstavy informoval tehdejší tisk, například Světozor, Zlatá Praha či sborník Český lid.⁹⁵

Na výstavě se pořádaly tzv. *Moravské dny* mezi 15. a 18. srpnem. Průvod všech Moravanů ze Žofína na výstavu se konal 16. srpna. Tato akce zanechala silný dojem ve všech přihlížejících i zúčastněných, jak píše Dr. Čeněk Zíbrt ve Světozoru „Přinesli nám [Moravané] do Prahy kus svého osobitého života, trochu čerstvého vzduchu, který jsme lokali plnými doušky, válo z nich zdraví a ono nelíčené veselí, které podává ještě šťastný názor životní, a vše to působilo tak blaživě, ano řekněme opojivě v našem ovzduší, které prosáklo již neuspokojujícími moderními ideami.“⁹⁶ Temperament Moravanů dodal průvodu na spontánnosti, což mělo za výsledek, že nepůsobil strojeně, ale naopak zanechal silný kladný dojem. Průvod se dokonce dvakrát opakoval i na výstavě.⁹⁷ Součástí průvodu byli také hudci ze Slovácka, Hané a Valašska.

Venkov na výstavě zastupovaly vesnice. Nejednalo se o konkrétní vsi, nýbrž o výtah toho nejzajímavějšího či nejtypičtějšího z toho kterého kraje. Osady byly vystavěny tak, aby co nejvěrněji napodobovaly skutečnu ves. Při vstupu se na levé straně nacházely moravské a slezské, na pravé straně české a obě strany spojovaly vesnice z Uherského Slovenska.

Moravskou vesnici zastupovaly oblasti Valašska, Hané a Slovácka.

Všechny kraje měly svou výstavku i ve Výstavním paláci. Valašské výstavce dominovala socha Františka Palackého.

Valašská osada se nazývala *Nová dědina* a skládala se z pasekářské chalupy s hospodářskými stavbami, pily ‚valašky‘, salaše, sušírny, křiváčkářské kovárny,

⁹⁵ZÍBRT 1895b – Čeněk ZÍBRT: Národopisná výstava československá otevřena!. In: Český lid: sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, Praha 1895, 495–496;

Zlatá Praha, ročník XII., 1895, č. 1, 8, 10;

Světozor, ročník XXIX., 17. května 1895, č. 27, 313–314.

⁹⁶ZÍBRT 1895c – Čeněk ZÍBRT: Hudci z Chodska, z Valašska, ze Slovácka a z Hané na Národopisné výstavě československé. In: Světozor, ročník XXIX., 23. srpna 1895, č. 41, 492

⁹⁷ZÍBRT 1895c, 492

zvonice, studny a hospody. Na výstavbě se podílel slovenský architekt Dušan Jurkovič a vsetínský stavitel Michal Urbánek.

Právě hospoda postavena ve Valašské osadě, která nesla název *Na posledním groši*, se stala základnou Pelárovy kapely. Podle tohoto hostince byl později pojmenován hostinec, který se stal součástí Valašského muzea v přírodě. Nejedná se o autentickou stavbu, byl převzat pouze název.⁹⁸

Jan Pelár se stal atrakcí pražské výstavy a spolu s ním i celá Valašská dědina. „ ... hudba i zpěv populárního již klarinetisty Jana Pelára z Bystřiček, jenž svou bodrostí a čtveračivými popěvkami u všech, kdož zavítají do valašské hospody, získal oblibu. Na housle ho doprovází J. Trusina z Rouščky, na basu přizvukuje Fr. Blažek z Liptálu, a cymbálem dodává hudbě valašské zvláštního rázu Štěp. Dudík z Lázu.“⁹⁹ Nereprezentoval zde pouze svůj hudební um, ale také kroj, ve kterém po celou dobu vystupoval.

Zde si jej přicházeli poslechnout mimo jiné i mnozí představitelé kulturního života – básník Jaroslav Vrchlický, malíři Mikoláš Aleš, Adolf Liebscher, František Ženíšek, spisovatelé Svatopluk Čech, Ignát Hermann a jiní. U Václava V. Štecha najdeme zmínku o tom, jak Pelár vyhrával přímo konkrétnímu návštěvníkovi, kterým nebyl nikdo jiný, než Svatopluk Čech.

*l: Všici se ptajú,
komu to hrajú,
a to panu Čechovi. :l
l: Nic se neptejte,
slávu mu hrejte! :l*

⁹⁸<http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/prohlidka-muzea/drevene-mestecko/objekty-dreveneho-mestecka/hospoda-na-poslednim-grosi.html>, vyhledáno 31.7.2015.

⁹⁹ZÍBRT 1895c, 492

6. Jak to bylo s hudební koncesí

Víme, že v roce 1892 se Pelár zúčastnil výstavy ve Vsetíně. Z toho vyplývá, že aby se na tu výstavu dostal, musel ho někdo pozvat. Někdo, kdo ho slyšel zpívat a hrát. Pelár totiž ve volné chvíli hrával a zpíval po hostincích, svatbách či zábavách. Toto příležitostné hraní a zpívání nebral jako regulérní živnost, ovšem to nevylučuje, že za to nedostal zapláceno. Pelára totiž nejspíše ani nenapadlo, že hraní na klarinet a zpívání by se dalo provozovat jako živnost. Až v Praze na výstavě zjistil, že pokud se živí jako muzikant, musí na to mít vyřízenou živnost a odvádět daně.

Pelárovy žádosti o obnovení koncese i jejich obnovení z let 1896 až do jeho smrti (1907) se dnes nacházejí ve Státním okresním archivu ve Vsetíně.

6.1. Živnost v 19. století

Rok 1848 byl pro rakouskou monarchii zásadní, a tím pádem i pro české země. Mimo jiné došlo k postátnění správy. Správa patrimoniální byla nahrazena státní správou. To vše vedlo i ke zrušení poddanství. Rakouská samospráva se stala dvoukolejnou. První rakouská Ústava byla zavedena v dubnu téhož roku. Byly vytvořeny nové úřady a ministerstva, jejichž zřizovatelem byla všeobecná dvorská komora. Bylo zapotřebí nového ministerstva, které by se staralo o komerční záležitosti. Proto již v roce 1848 vzniklo ministerstvo pro obchod, živnosti a veřejné stavby.

V době, kdy byl Pelár na výstavě v Praze, platil Das Gewerbegesetz z roku 1859, tedy Živnostenský zákoník, jenž byl novelizován v 80. letech 19. století.

Tehdy se muzikantská živnost řadila mezi svobodné živosti, tzv. freie Gewerbe. Stačilo tedy, aby podle paragrafů 4 až 12 dotýčný došel na hejtmanství, kde podal žádost, ve které uvedl: jméno, věk, místo narození a zemi, živnost a obec, kde ji chce provozovat. Pro úplnost je zde uveden i příklad:

„Podepsaný Georg Walter, 26 let, narozen v St. Pölten, v Dolním Rakousku hodlá provozovat ševcovinu zde v Nové městě ve Vídni, z čehož slavnému živnostenskému úřadu podle paragrafu 14 živnostenského zákona náležitě oznámení podává.

V Novém městě, 5. května 1860“¹⁰⁰

¹⁰⁰Vlastní překlad – Das Gewerbegesetz vom 20. Dezember 1859, 68;
<https://books.google.cz/books?hl=cs&id=iEIDAAAACAAJ&q=Koncession+f%C3%BCr+freie+K%C3%BCnste#v=onepage&q=Koncession%20f%C3%BCr%20freie%20K%C3%BCnste&f=false>,
vyhledáno 4.11.2015.

Pokud na žádost nebylo jakkoli odpovězeno do 4 týdnů, znamenalo to, že živnost může provozovat. Jestliže byla žádost zamítnuta, mohl se žadatel během následujících 6ti týdnů odvolat.

6.2. Pelárova hudební koncese

Podobné znění žádosti najdeme u Pelára při žádání o obnovení muzikantské koncese. Co se týká první žádosti, podle K. Bubely vše proběhlo zcela jinak. Pelárovi byla živnost povolena skutečně na Národopisné výstavě v Praze, avšak aniž by musel zaslat oznámení na hejtmanství. Toto tvrzení je stále diskutabilní, jelikož koncese nebyla dosud nalezena. V Národním archivu v Praze, kde se mohla nacházet případná archiválie dokazující tvrzení K. Bubely, byly po předložení inventáře k fondu České místodržitelství 1856 – 1910, sv. 1 – 10, objednány archiválie ze sv. 4. Z tohoto svazku byly probádány archiválie s obsahem: C.k. četnictvo, c.k. policie a bezpečnostní služba, censura, střelný prach, trhavy, zbraně, branectví a stravovny. V tomto obsahu se také nachází složka: udělení a obnovení licencí týkající se hudebních pořadů, kolotočů, maringotek a pod.¹⁰¹

„Na výstaviště přišel po třech dnech pan policejní komisař, že strýc [Pelár] musí mít koncesi a že k tomu potřebuje vysvědčení, průkaz způsobilosti. ... Vždyť hrál už přes třicet roků a dobře! ... Ale kdo měl dosvědčit, že umí hrát? Obec? Obec nemůže, ba ani šandáři, ani hejtmanství. Mohou jinak potvrdit všechno na světě, ale takovou věc nemohou dosvědčit. Strýc musí mít vysvědčení od nějaké zkušební komise nebo hudební školy nebo aspoň nějaké autority, že je hudebníkem, že je schopen provozovat hudbu. ... S komisí a se školou to nešlo. Autorita! Jako na zavalanou přišel na výstavu do hospody skladatel Karel Weis ... Strýcovi se řeklo, kdo to je a co by mohlo být. Nebylo třeba říkat dvakrát.“¹⁰²

Pelár už podruhé na výstavě upravil známou píseň *Všeci sa ptajú* a přidal sloku o Weissovi:

¹⁰¹Národní archiv České republiky Praha, fond České místodržitelství 1856 – 1910, inv.č. 9097, kart. 4566.

¹⁰²BUBELA 1907b, 1

*l: Všeci sa ptajú,
komu to hrajú,
a to pánu Vajzovi! :l
l: nic sa neptajte,
enom mu hrajte,
však vy něco dostanete. :l¹⁰³*

U O. Šulěře ještě najdeme dodatek.

*l: on není bez gatí,
on vám to zaplatí,
on není bez gatí,
on něco dá. :l¹⁰⁴*

Weis mu měl skutečně vystavit papír, na které stálo: „Jan Pelár z Bystřičky, okresní hejtmanství ve Valašském Meziříčí, 51-letý, ženatý, je schopen provozovati hudbu zvláštního rázu.“¹⁰⁵ Podle všeho ale tento Weissův list nebylo samotné povolení k provozování hudby, ale pouze doporučení. Dodává pak, že za 50 krejcarů dostal razítko, které potvrzovalo platnost. Musel prokázat, že hrát i zpívat umí, co však nemusel bylo, zda umí noty. Pelár byl totiž takzvaný *naturista*, což znamená, že noty neuměl.

V Národním archivu v Praze, kde by měla být listina pravděpodobně umístěna, nebyla nalezena.

K. Bubela jednoznačně udává, že koncese byla platná a nezpochybnitelná, ačkoliv sám se tohoto aktu nezúčastnil.

Vzhledem k Pelárovým dřívějším problémům s udáním pro nepovolenou živnost, se můžeme domnívat, že v Praze žádná muzikantská koncese nebyla vystavena.

Jedna teorie může být, že by Pelár jednoduše o této situaci fabuloval. Tradovalo se o něm, že lhal. Nešlo o lhaní zlomyslné, což můžeme vidět na historce,

¹⁰³BUBELA 1907b, 1

¹⁰⁴ŠULĚŘ 1989, 71

¹⁰⁵BUBELA 1907b, 1–2

kteřou udává O. Šulěř: „Hošťálkovští páni ho už znali a tak, když jeli ... v kočáru a potkali ho ... volali na něho: ‚Peláre, zalži něco!‘ Pelár se bránil: ‚Prosím vás, páni, nemám čas. Hošťálkovský zámek hoří, tož idu hasit.‘ ... Od dědiny se vskutku kouřilo, ale to si ogaři ... pekli zemáky – zámek byl celý.“¹⁰⁶

T. Baletka upozorňuje na námitky jistého četnického strážmistra Vykydala z Jablůnky. Ten se již v roce 1896 vyjadřuje k Pelárovu chování následovně: „Chování žadatele není chvalitebné, protože častěji se nachází v opilém než střízlivém stavu. Před lety byl trestán pro krádež a svůj majetek větším dílem svým zaviněním pozbyl, proto není hoden zvláštního ohledu. Kvalita jeho výkonu je ceněna pouze kvůli jeho starožitnosti.“¹⁰⁷

Nicméně v roce 1896 si koncesi obnovuje. „Níže psaný prosí o povolení ku provozování hudební živnosti v obvodu markrabství Moravského se přiměřenou společností a svou vlastní zodpovědností a svým nákladem. Hudba mé společnosti má být rázu čistě valašského (housle, cimbál, klarinet, basa a čelo).

Svou žádost odůvodňuji následovně:

- „1) Jsem 52 let star, vdovec, evangelík a do Bistřičky okresu Vsetínského příslušný.
- 2) Dle přiloženého vysvědčení obecního úřadu jsem úplně zschovalým v ohledu mravním i politickém.
- 3) Hudební živnost provozuji od svého mládí. Pro místní potřeby měl jsem vždy místní kapelu.
- 4) Na Národopisné výstavě české v Praze r. 1895 řídil jsem k úplné spokojesti, jak výstavního výboru, tak i obecnstva ‚Valašskou národní kapelu‘ která denně a výstavišti ve ‚Valašském hostinci‘ od 16. května až do 28. října 1895 koncertovala.
- 5) Případnou přiměřenou kauci jsem ochoten dle rozkazu složit.

V Bistřičce, dne 19. července 1896

Jan Pellar“¹⁰⁸

¹⁰⁶ŠULĚŘ 1989, 74

¹⁰⁷BALETKA 2014 – 105; SOkA Vsetín, fond OkÚ VM, inv. č. 1316, kart. 186, č.j. 14474/1896G.

¹⁰⁸SOkA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č. 1316, kart. 186, č.j. 14474/1896G.

O několik dní později, konkrétně 28. července 1896 mu Obecní úřad v Bystřičce vydal vysvědčení mravů. V tomto vysvědčení je poukázáno na dlouhou Pelárovu hudební kariéru, kdy již od 14 let hrál tam, kde ho pozvali.¹⁰⁹

Koncesi si poté pravidelně obnovoval zasíláním žádosti na Císařsko-královské moravské místodržitelství v Brně, které následně zaslalo kladnou odpověď na C.k. Okresní hejtmanství Valašské Meziříčí. Koncese platila na Moravské markrabství, vyjma měst Brna a Olomouce. Velice často se v povoleních opakuje, že Pelár není ničím vyučen a nemůže tedy provozovat žádné jiné zaměstnání kromě hudby.

Licence musel obnovovat téměř každý rok, jelikož byla platná většinou do konce roku.¹¹⁰ Po přečtení žádostí si můžeme všimnout zajímavostí u Pelárova podpisu. Podepisoval se hned třemi způsoby: Pellar, Pelar či Pelár.

Dne 20. února 1902 mu starosta Bystřičky, Jiří Melichařík vydává další vysvědčení mravů:

„Podepsané představitelstvo obce Bystřičky tímto dosvědčuji, že pan Jan Pellar ... vždy a všude náležitě a řádně se choval a poněvadž jmění pražádného nemá pouze hudebnictvím se poctivě vyživuje, což se tímto stvrzuje.“¹¹¹

Jak bylo zmíněno výše, Pelár byl několikrát udán za neoprávněné provozování živnosti. Pět let po Národopisné výstavě, kdy se již podle zákona živil jako muzikant a muzikantská licence mu byla pravidelně obnovována, sám zaslal udání na jistého muzikanta, který neměl živost vyřízenou podle zákona.

„Dostavil se Jan Pelar, kapelník ‚Valašské kapely‘ v M. Bystřici a přednesl stížnost:

Jakýsi Štěpán Vrchňak křepčí v Rouštce vydává se za koncesovaného kapelníka a majitele valaš. hudby, ačkoliv jim ve skutečnosti není. Hrál v násl. místech: ve Velké Lhotě, Strítězi, v M. Bystřici, v M. Lhotě, v Jablunce atd. a všude se vydává za kapelníka valaš. kapely a na pozvánce ku zábavě v Malé Lhotce označen je též tak.“¹¹²

¹⁰⁹SOkA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č. 1316, kart. 186, č.j. 14474/1896G.

¹¹⁰SOkA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č. 1316, kart. 192, č.j. 2913; kart. 195, č.j. 6586.

¹¹¹SOkA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č. 1316, kart. 192, č.j. 2913.

¹¹²SOkA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č. 1316, kart. 190, č.j. 2187.

7. Valašský hudec

7.1. Pelárova kapela

O členech Pelárovy kapely se dozvídáme poprvé z týdeníku Světozor, který aktuálně informoval o dění na Národopisné výstavě v Praze, které se zúčastnil i Jan Pelár.

Bubela píše, že před výstavou Pelár hrával sám, bez kapely a že teprve do Prahy ji narychlo obstaral. „Pelár neměl vlastní bandu. On byl pro sebe. Jak bylo třeba, našel si svoje lidi. Do Prahy před toliký svět naverboval do bandy ty nejlepší.“¹¹³ V týdeníku Světozor je složení kapely zastoupeno takto: „... na housle ho doprovází J. Trusina z Rouščky, na basu přizvukuje Fr. Blažek z Liptálu, a cymbálem dodává hudbě valašské zvláštního rázu Štěp. Dudík z Lázu.“¹¹⁴

Původně byl v kapele basista z Mikulůvky, který si to však rozmyslel a tak Pelár povolal Blažka. Vztahy v kapele nemusely být zcela idylické. Trusina se sám určil primášem, aniž by se na tom s Pelárem dohodli a Blažek dával ostatním členům najevo, že je *notarista* a umí noty. Pelár a ostatní členové byli *naturisti*, neuměli noty. „...[Pelár] not nepotřeboval, ani jich neznal a uměl to lépe bez not jak Blažek s notami.“¹¹⁵

V publikaci k Národopisné výstavě celá kapela pak vyfotografována.¹¹⁶

V Janáčkových záznamech hudebního a tanečního folkloru od Jarmily Procházkové se taktéž dočteme o složení Pelárovy kapely, avšak s jistými změnami u vlastních jmen hudebníků. „Valašští hudci s kapelníkem Pellárem v hospodě Na Posledním groši na Národopisné výstavě v Praze v roce 1895. Zleva sedící: Jan Pellár; houslista Josef Trusina z Růžďky; cimbalista Dudík z Kateřinic, basista Josef Blažek z Liptálu.“¹¹⁷

U K. Bubely jsou členové kapely popsáni takto: „Trusina z Růžďky prim ... Dudík z Kateřinic tloukl cymbál ... strýc Pelár telegrafoval do Liptála a přijel Blažek.“¹¹⁸

Po návratu z Prahy Pelár pokračoval v úspěšně započaté kariéře profesionálního hudebníka. To, že se vystupováním živil, dokládá i věta J. Procházkové, která píše

¹¹³BUBELA 1907b, 1

¹¹⁴ZÍBRT 1895c, 492

¹¹⁵BUBELA 1907b, 1

¹¹⁶Hudci valašští v hospodě „na posledním groši“ (vyobrazení) 1895 – Hudci valašští v hospodě „na posledním groši“. In: Světozor, ročník XXIX., 23. srpna 1895, č. 41, 488; Národopisná výstava československá v Praze 1895, Praha 1896, 101

¹¹⁷PROCHÁZKOVÁ 2006, 272

¹¹⁸BUBELA 1907b, 1–2

„Členové kapely [Zezulkovy] se bránili profesionalizaci a odmítali i atraktivní nabídky známého kapelníka Jana Pellára.“¹¹⁹

Ve všech zmínkách o tzv. Pelárově kapele se dočteme pouze složení, které se zúčastnilo Národopisné výstavy. Toto uskupení nemělo žádný oficiální název. Pelár dokonce ani nebyl primášem, tj. kapelníkem, tím byl Trusina z Růžďky. Tento fakt Pelára neznepokojoval, jelikož věděl, že on sám je ten, na kterého se chodí obecnost dívat a poslouchat ho. Později se přeci jen kapele říkalo Pelárova anebo se udávalo, že vystupoval valašský hudec Jan Pelár s kapelou. To opět dokazuje, jak výrazně dokázal Pelár působit, že zastínil i další členy kapely. Proto není dnes dohádátné, zda byly v kapele provedeny výrazné změny či zda hráli v téměř stejném složení až do konce Pelárova života. Pelár později ve svých žádostech o obnovení muzikantské koncese udává, že hraje ve Valašské kapele. V kapele nastaly dvě výraznější změny, a to, když s kapelou začal hrát Pelárův syn Pavel. Ten se ke kapele přidal v roce 1900 a po smrti otce pokračoval v hudební tradici. Ještě významnější bylo, když si Pelár všiml talentu u houslisty Antonína Matalíka a přizval ho do kapely.

V úvodu je zmiňován smutný incident, který se měl odehrát na Pelárově pohřbu. Ten se uskutečnil 12. 1. 1907 a údajně se ho nezúčastnil žádný člen kapely, snad s výjimkou syna Pavla. Nikdo tak nezahrál Pelárovi na rozloučenou „... jeden z nich chtěl dokonce za hraní čtyři zlaté ...“¹²⁰

Zda se pohřbu zúčastnil A. Matalík není jisté. Na památku na nezapomenutelného muzikanta věnoval Pelárovi alespoň sloku ve valašské hymně.

7.2. Pelárův zpěvník

Muzikanti, kteří provozovali lidovou hudbu, si často vytvářeli vlastní zpěvníky. O vlastním Pelárově zpěvníku nevíme. Je možné, že si přece jen nějaký sepsal. Otázkou zůstává, zda bychom v něm našli všechny písně, které zpíval nebo pouze ty, které zpíval výjimečně nebo ty, které neznal a slyšel je například na Národopisné výstavě v Praze.

Výstavní zpěvník Jana Pelára s podtitulem Na paměť Národopisné výstavy československé v Praze 1895 odkazuje na úspěch, který zde Pelár měl. V té době,

¹¹⁹PROCHÁZKOVÁ 2006, 175

¹²⁰ŠULÉŘ 1989, 74

tj. ke konci předminulého století až do roku 1936 Jan J. Nymburský zapisoval písně, které zaslechl v Čechách a především v Praze.

Sbírka, ze které byl sestaven i Výstavní zpěvník, se skládá z milostných, lascivních, tanečních, žertovných, tradičních lidových a zlidovělých, umělých a pololidových písní, instrumentálních melodií, kupletů, koled a valašských písní.¹²¹ U většiny písní sbírky nejsou známí zpěváci. „Ovšem až na 66 listů jeho sbírky, na nichž je zaznamenáno více než 100 písní s následujícími údaji o jejich původu: Valaši (Pelár) nebo Pelárovcí nebo Valaši (Pelár), Národopisná, Praha 1895.“¹²² V *Průvodci po pramenech lidových písní, hudby a tanců v Čechách* je udáno, že z Národopisné výstavy je to konkrétně 42 valašských písní.¹²³

Z této sbírky čerpal Zdeněk Mišurec, který v roce 1995 vydal zpěvník pod výše uvedeným názvem. Písně jsou abecedně uspořádány, textově zachovány i s názvy, jako v Nymburského sbírce. Pouze *Pelárova směs I.*, *Pelárova směs II.* a *Pelárův pochod* byl pojmenován Mišurcem.¹²⁴

V části sbírky, která se týká Pelára, nalezneme až 59 nápěvů a 105 písňových textů. Podle Pelárova klarinetu bylo zapsáno snad 13 nápěvů.

Při opakovaném poslechu Valašské kapely na výstavě „... mu umožnilo zapsat mnoho nejrůznějších hudebních a textových proměn, kterými hra i zpěv ... v průběhu výstavy procházely.“¹²⁵ Právě toto obměňování textů i nápěvů, přidávání nových slok, improvizace atd. nám předkládá ukázkový hudební folklor. To neopomíná ani Z. Mišurec, který do zpěvníku k písním přidal i jejich alternace. Tyto alternace jak nápěvů, tak textů přehledně seřadil v tabulkách ve zpěvníku.¹²⁶ Některé improvizované texty, které nenalezneme v jiných sbírkách, snad mohou naznačovat samostatnou tvorbu Pelárovu. Bubelovo tvrzení „Písničky si dělával myslím sám, aspoň jich pepřil a kořenil ze svého.“¹²⁷ je spekulativní. Nelze dnes tvrdit, kterou písničku skutečně složil a kterou převzal a proslavil.

¹²¹TYLLNER/TRAXLER/THOŘOVÁ 2015, 448

¹²²MIŠUREC 1995, 7

¹²³TYLLNER/TRAXLER/THOŘOVÁ 2015, 448

¹²⁴MIŠUREC 1995, 9

¹²⁵MIŠUREC 1995, 7

¹²⁶MIŠUREC 1995, 10–11

¹²⁷BUBELA 1907a, 6

Mezi písně složené pravděpodobně samotným Pelárem řadí Z. Mišurec: *Všetci sa ptajú, komu to hrajú, Nepojedu do roboty až ojede Pelár, Nejsú remesníci jako uzenáři, Zedníkova žena, bledá jako stěna* ad.¹²⁸

Pelár rád bavil obecnstvo, Bubela ho charakterizoval jako *komika*,¹²⁹ a proto většinou písní chtěl především pobavit. Písně jsou hlavně humorné, satirické až sarkastické, milostné až decentně erotické, pijácké, vtipně zacílené vůči určité skupině – ženám, řezníkům, myslivcům aj.

Většina písní je charakteristická pro Valašsko, tzn., že ve valašských sbírkách nalezneme podobně laděné nápěvy a texty. Pelár však věděl, že hraje především pro obyvatele Prahy a Čech, takže do vystoupení zahrnul i lidové písně z Čech, které nenalezneme v jiných sbírkách z Moravy, Slezska či Slovenska. Zde je jako příklad uvedena poměrně rozšířená píseň *Nestaraj sa, ženo má, co budeme jísti*.

Jedna z nejznámějších písní, kterou sám Pelár na výstavě několikrát obměnil a je s ním snad nejvíce spojovaná je *Všeci sa ptajú, komu to hrajú*. Pro pochopení oblíbenosti píseň přepíši

*l: Všeci sa ptajú,
komu to hrajú,
a o panu súsedovi; :l
l: nic sa neptajte,
enom mu hrajte,
šak odměnu dostanete! :l*

*l: Pořád sa ptáli,
komu to hráli
a to panu súsedovi; :l
l: nic sa neptáli,
enom mu hráli, šak odměnu dostáli. :l*

Po první sloce, jak píseň naznačuje, se předpokládalo, že muzikanti dostali odměnu. Jako vděk při druhé sloce místo *súseda* dosadili jméno toho, který jim zaplatil.

¹²⁸MIŠUREC 1995, 8

¹²⁹BUBELA 1907a, 6

Pelár píseň využíval k tomu, aby upozornil na někoho (Svatopluk Čech) či aby upoutal pozornost (Karel Weiss).

7.3. Koncerty

Listiny, které se týkají některých Pelárových koncertů po roce 1895, se nacházejí v Zemském archivu v Opavě.¹³⁰

Po návratu z Prahy začal koncertovat „... v Ostravě, Kroměříži, Prostějově, Hradišti, Přerově, několikrát v Brně a jinde. Všude šířil slávu svého jména.“¹³¹ Záznamy o koncertování nalezneme v Zemském archivu v Opavě a to z let 1898, 1899 a 1906. Jedná se o oznámení konání koncertu 8. a 11. 12 1898 ve Vítkovicích a v Moravské Ostravě a též oznámení o prodloužení daných koncertů na 12. až 15. prosince 1898. O dva měsíce později bylo zasláno další oznámení o konání koncertu Jana Pelára z Bystřičky, opět v Moravské Ostravě a to 1. února 1899.¹³²

Pokud to budeme brát chronologicky, o dalším koncertu se dozvídáme od Leoše Janáčka. Hudební skladatel od 11. srpna 1903 pobýval v lázních Luhačovice a 19. srpna si po zaslechnutí, zapsal „neúplnou Pellárovu kapelu, pouze melodickou linku klarinetu s doprovodem basy ... [jednalo se o] instrumentální úryvek *Moja žena – mrcha žena*.“¹³³ Píseň nalezneme i v Pelárově zpěvníku od Z. Mišurce. Z toho můžeme odvozovat, že v srpnu roku 1903 koncertoval Pelár v Luhačovicích.

Další dohledatelné koncerty pocházejí z oznámení o tři roky později. Koncerty byly odehrané 24. a 26. 6. 1906, tedy půl roku před Pelárovým úmrtím.¹³⁴

Poslední koncert se měl odehrát na Vsetíně „...o slavnosti v Panské zahradě ... v létě.“¹³⁵

¹³⁰ZAO, fond Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – SV. I/1 Presidiální spisy 1895 – 1918, inv.č. 1351, sign. 4907, č.evid.j. 94; inv.č. 1360, sign. 4958, č.evid.j. 94; inv.č. 1427, sign 818, č.evid.j. 95, SV. I/1 Presidiální spisy 1895 – 1918, inv.č. 4513, sign. 7063, č.evid.j. 123. SV. I/1. PRESIDIALNÍ SPISY 1895 – 1918, inv. č. 2902, sign. 4477.

¹³¹BUBELA 1907a, 6

¹³²ZAO, fond Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – SV. I/1 Presidiální spisy 1895 – 1918, inv.č. 1351, sign. 4907, č.evid.j. 94; inv.č. 1360, sign. 4958, č.evid.j. 94; inv.č. 1427, sign 818, č.evid.j. 95.

¹³³PROCHÁZKOVÁ 2006, 273

¹³⁴ZAO, fond Policejní ředitelství v Moravské Ostravě – SV. I/1 Presidiální spisy 1895 – 1918, inv.č. 4513, sign. 7063, č.evid.j. 123.

¹³⁵BUBELA 1907a, 6

9. Hudební odkaz, následovníci

Dva nejvýraznější, a můžeme tvrdit, že i nejnámější muzikanti z Valašska byli Jan Pelár a Antonín Matalík. Tito dva muzikanti se znali a dokonce spolu hráli v Pelárově kapele. Jejich věkový rozdíl byl poměrně výrazný, a proto nás může v této souvislosti napadnout přirovnání učitel a žák. Jan Pelár jako učitel a mladší Antonín Matalík jako žák.

Dalšího následovníka měl Pelár přímo ve svém synovi Pavlovi. Pavel se narodil v Malé Bystřici v roce 1881 a od svých 19 let začal hrát s otcem v jeho Valašské kapele. Pavlovi Pelárovi byla poté 23.5.1908 vydána C.k. Moravským místodržitelstvím hudební koncese, která platila až do konce května 1909. Téhož roku v srpnu (1909) si Pavel žádal o obnovení koncese.¹³⁶ Jak se hudební kariéra Pelárova syna vyvíjela dál, není zcela jasné. Můžeme předpokládat, že slávy otcovy nedosáhl.

9.1. Antonín Matalík

Houslista Antonín Matalík se narodil 6. července 1880 ve Valašském Meziříčí, kde také 28. března 1955 zemřel. Vyučil se jako prodavač textilu, pracoval však na dráze. Zúčastnil se 1. světové války, po níž pracoval v krásenských sklárnách.

„Hrával také v proslulé Pelárově muzice.“¹³⁷ Stejně jako Pelár, co se hudebních nástrojů týče, byl samouk. Nehrál však na klarinet, ale na housle. I když byl samouk, později hudbu na housle dokonce vyučoval. Pelár u něj rozpoznal talent a přizval ho do kapely kde se „... naučil všemu, co potřeboval muzikant po celý život.“¹³⁸ A. Matalík se totiž měl výstavy účastnit, jako patnáctiletý, měl být dokonce součástí kapely, avšak v tisku o něm zmínka není. Když Pelár zemřel, některé jeho písně převzal a v roce 1925 založil novou kapelu *Pelárovi sirotci*¹³⁹ či se můžeme setkat z názvem *Pelárovi pohrobci*.¹⁴⁰ V kapele, kde sám hrál první housle, byly celkem dvoje housle, cimbál, klarinet, basa a občas i harmonika a flétna. Hrál po hostincích, svatbách a ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

¹³⁶SOKA Vsetín, fond OkÚ VM, inv.č. 1316, kart. 199, č.j. 21214/1909G.

¹³⁷JANOŮŠEK 1996, 47

¹³⁸http://www.obeliskval.cz/starsi/01_03/posledni/his_1.htm, vyhledáno 15.11.2015.

¹³⁹<http://cmpraminky.cz/?p=359#comment-1>, vyhledáno 31.7.2015.

¹⁴⁰PAVLICOVÁ/UHLÍKOVÁ 1997, 74

Podobně jako u Pelára, jeho mezinárodní úspěch začal na výstavách. Byly to výstavy v Rožnově pod Radhoštěm (1932, ve Frenštátě pod Radhoštěm (1934) a ve Valašském Meziříčí (1935). Velký úspěch sklídl taktéž v Praze, v roce 1940 na vystoupení Valachů v Lucerně a o rok později v Hradci Králové.

Na pohřbu mu prý hrála valašská hymna *My sme valaši*.

9.2. Valašská hymna

*l: My zme, muziganti, staří Valaši,
hrajem a zpíváme po vlasti naší.
Hrajem a zpíváme dycky veselé,
néni už na světě takěj kapel'e. :l*

*l: My zme Valaši, jedna rodina,
valašské hory sú na naša otčina.
My zme Valaši, chlapci jako fík
a náš kapelník, sú strýc Matalík. :l*

*l: Hrajem a zpíváme, dyť to každý ví,
že zme my Sirotci po Pelárovi.
Tata nás opustil, je to třicet let,
my po něm pěsničky máme jako květ. :l*

*l: Až jednúc přestanem spívat' pěsničky,
budete spomínat' na nás, lidičky.
Až sa my budeme ubírat' v dál',
Lojza nám zahraje k temu na cimbál. :l*

*l: My zme Valaši, jedna rodina,
valašské hory sú naša otčina.
My zme Valaši, chlapci jako fík
a náš kapelník sú strýc Matalík. :l*

Ke vzniku této Valašské hymny existuje několik verzí. Za autora bývá považován Jan Pelár i Antonín Matalík. Pokud je složení hymny přisuzováno Pelárovi, tak ji prý složil na cestě vlakem do Prahy na Národopisnou výstavu. Pokud by jím Pelár byl, jistě by zmíněnou *hymnu* zpíval na Národopisné výstavě v Praze a pravděpodobně by ji do svých záznamů zapsal i Jan J. Nymburský. Podle textu písně je jasné, že Pelár by byl autorem snad pouze melodie či části textu. Pokud je za autora označován Matalík, měl hymnu složit na podzim v roce 1933 společně s Antonínem Ballnerem.¹⁴¹ Podle jiných měl hymnu složit až v roce 1941 při cestě vlakem.¹⁴² Text složil k melodii tance Hrubý křížák.¹⁴³

O. Šulěř jako autora hymny označuje Antonína Matalíka, vzhledem k sloce:

*l: My sme Valaši, jedna rodina,
valašské hory, sú naša otčina,
my sme Valaši, chlapi jako fík,
a náš kapelník sú srýc Matalík. :l¹⁴⁴*

Další slokou se hymna přímo hlásí k Pelárovi, Šulěř nepíše, že by ji složil přímo Matalík, ale Matalíkovci:

*l: Hrajeme, zpíváme, však to každý ví,
že sme ti sirotci po Pelárovi.
Táta nás opustil, je to mnoho let,
my po něm písničky máme jako květ. :l¹⁴⁵*

Ve výše uvedených příkladech od O. Šulěře opět vidíme lidovou tvořivost. Dnes najdeme několik variací písně *My sme/zme Valaši*, které se od sebe drobně liší.

Důkazem, že na slavné valašské muzikanty ani v dnešní době Valašsko nezapomíná, je „Vzpomínkový pořad věnovaný nejslavnějším valašským muzikantům Janu Pelárovi a Antonínu Matalíkovi.“¹⁴⁶ Premiéra pořadu se uskutečnila na Rožnovských

¹⁴¹http://www.obeliskval.cz/starsi/01_03/posledni/his_1.htm, vyhledáno 15.11.2015.

¹⁴²<http://nostalgiafilm.blog.cz/1402/kouzlo-casu-minulych-stryc-matalik>, vyhledáno 15.11.2015.

¹⁴³<http://cmpiraminky.cz/?p=359#comment-136>, vyhledáno 31.7.2015.

¹⁴⁴ŠULÉŘ 1989, 74

¹⁴⁵ŠULÉŘ 1989, 74

¹⁴⁶<http://cmpiraminky.cz/?p=359#comment-136>, vyhledáno 31.7.2015.

slavnostech, dne 5. července 2015. Autorem vzpomínkového pořadu je Vladan Jílek. Účinkují v něm herci divadla Pod věží, cimbálová muzika Pramínky folklorní souboru Soláň.

Pelárova hudba zaujala také Zdeňka Kašpara, zakladatele cimbálové muziky Jasénka. Z vyprávění pamětníku sesbíral *petrovské písně*, které následně poupravil a prezentoval s Jasénkou.

Závěr

Od úmrtí Jana Pelára uplynulo již téměř sto deset let, ale jeho hudební odkaz máme k dispozici neustále. Zejména obyvatelé na Valašsku stále zpívají písně, kterými Pelár před více než sto lety bavil návštěvníky Národopisné výstavy v Praze.

Jedním z cílů diplomové práce bylo uspořádání doposud nalezených a vydaných článků či studií o Pelárovi s vlastním bádáním v archivech. Po vyhledání novinových článků či úryvků z Pelárova života v dílčích studiích bylo zjištěno, že většina článků či úryvků vychází z původních dvou článků sepsaných K. Bubelou. Tyto dva články – Strýc Pelár a Pelár na výstavě, K. Bubela napsal po Pelárově úmrtí v roce 1907. Ačkoliv je pod prvním – Strýc Pelár, podepsán Šaktyvíš, po srovnání s článkem Jan Pelár, Valašský muzikant, který byl vydán až v roce 1941 a jako autor je zde uváděn právě K. Bubela, je jasné, že jde pouze o přepis původních dvou článků. Dále lze předpokládat, že další zmínky o Pelárovi, které nalézáme ve spisech od Mišurce, Mikulcové ad., autoři vycházejí až z onoho článku z roku 1941. Jedná se o velice povrchní souhrn Pelárova života, největší část je věnována Pelárovu úspěchu na Národopisné výstavě. Hlubší informace z Pelárova života poskytuje až výše zmiňovaný stěžejní článek T. Baletky. Tato studie je především založena na bádání v archivech. Tato práce tak propojuje ono vyprávění K. Bubely s archivními výsledky T. Baletky a vlastních výsledků z archivního bádání.

Studium v archivech bylo zaměřeno na původní hudební koncesi, která měla údajně být vydána Pelárovi po úspěchu na Národopisné výstavě v Praze roku 1895. V Národním archivu, kde se předpokládal její nález, po studiu patřičných dokumentů však nebyla nalezena. Na původní koncesi odkazuje pouze K. Bubela. Z jeho verze o vydání koncese plyne, že pravděpodobně nebyla vydána podle předepsaného zákona. Koncesi měl vydat hudební skladatel Karel Weiss a druhý den ji měl potvrdit úřad. Zda skutečně K. Weiss vydal Pelárovi koncesi je dnes již nedohádatelné.

Další studium ve Státním okresním archivu ve Vsetíně, které bylo dále zaměřeno na Pelárovy hudební koncese, dokazuje, že po návratu z Prahy se Pelár skutečně začal živit jako profesionální lidový muzikant. Dokumenty v archivech potvrzují, že si Pelár, poměrně pravidelně, nechával koncesi obnovovat. V Pelárových stopách se vydal i jeho syn Pavel, který si v roce 1908 rovněž vyřídil hudební koncesi.

Než se Pelár vrátil z Národopisné výstavy a začal působit jako muzikant, měl několikrát problémy s živnostmi. Byl totiž udáván např.: za neoprávněnou výrobu

likérů apod. Pelár byl náležitě hrdý na úspěch a na to, že měl skutečně oprávnění k provozování živnosti. To vše vedlo k tomu, že Pelár zjistil, jak je asi nepříjemné mít neoprávněnou konkurenci a sám napsal dopis, ve kterém udává jiného muzikanta, který neměl vyřízenou koncesi.

O úspěchu Pelára a jeho spoluhráčů po roce 1895 svědčí také dokumenty zaznamenávající oznámení o vykonaných koncertech. Záznamy se nacházejí v Zemském archivu v Opavě. Z těchto dokumentů je jasné, že Pelárova Valašská kapela měla úspěch i deset let po Národopisné výstavě. Poslední zaznamenaný koncert se odehrál 24. a 26.6.1906, tedy půl roku před Pelárovým úmrtím.

Osobnost a talent Jana Pelára byly skutečně výjimečné. Vyvolával tak silný dojem, že ačkoliv se nikdy nepovažoval za primáše kapely, vždy byl posluchači a veřejností přijímán jako ten hlavní. Složení Pelárovy, resp. Valašské kapely známe pouze z Národopisné výstavy. Jak se složení měnilo po návratu z Prahy není jasné. Výraznější dohádatelnou změnou bylo začlenění Pelárova syna Pavla do kapely v roce 1900. Dalším členem byl také A. Matalík.

Pelárův talent nepůsobil pouze na jeho posluchače, ale také na jeho následovníky. Především na dalšího, výše zmiňovaného významného valašského muzikanta A. Matalíka. Část práce se zabývá autorstvím valašské hymny *My sme Valaši*. V textu výše je uvedeno, že jedna z charakteristik lidové písně je ta, že autor je neznámý. U této písně, resp. hymny se vždy předpokládalo, že jejím autorem byl Jan Pelár nebo Antonín Matalík. Z dostupných článků, které byly sepsány na základě vyprávění Matalíkových pamětníků lze předpokládat, že autorem byl pravděpodobně až A. Matalík. Ačkoliv místo a čas složení hymny je někdy rozdílné, převažuje tento názor. Někdy se uvádí, že píseň složil Pelár při cestě do Prahy na Národopisnou výstavu. Zde lze oponovat, že by píseň s velkou pravděpodobností prezentoval i na výstavě. Zpěvník, vydaný k Národopisné výstavě neexistuje. Jan J. Nymburský, který se výstavy zúčastnil a z jehož sbírek lidových písní sestavil Z. Mišurec Pelárův zpěvník, by se o písni pravděpodobně zmínil.

Přesto se píseň jednou slokou hlásí k Pelárově odkazu, čímž byl neodmyslitelně spjat s valašskou lidovou hudbou. Hymna, ačkoliv je zapsána, je stále folklorní skladbou,

a tudíž prošla variacemi. Je tedy diskutabilní tvrdit, že od počátku byla její součástí i sloka odkazující na Pelára. Avšak byl-li skutečně autorem A. Matalík, je poměrně pravděpodobné, že sloka o Pelárovi, pokud nebyla součástí písně od počátku, se k ní připojila velice brzy. Ve sloce se vyskytuje spojení *sírotci po Pelárovi*. Matalík a jeho

spoluhráči se totiž nazývali Pelárovi sirotci, resp. pohrobci. Jak jsem psala výše, Matalík svému učiteli ostudu neudělal, ba naopak hrdě se k němu hlásil.

To vše vedlo k tomu, že Jan Pelár je dodnes zmiňován jako přední postava hudebního folkloru na Valašsku. Za hranicemi Valašska však povědomí o věhlasném valašském hudebníkovi upadá. Cílem práce je rozšířit toto povědomí nejen v teoretické rovině, ale také podnítit ke studiu konkrétních nositelů folkloru. Tito lidoví umělci, ač byli obyčejnými lidmi, ovlivnili a neustále ovlivňují české etnikum. Lidové tradice a folklor, i když to nemusí být na první pohled zřejmé, v našem kulturně-historickém vývoji hrají klíčovou roli.

Seznam použitých zkratek

NaČR – Národní archiv České republiky

MZA – Moravský zemský archiv

SOkA – Státní okresní archiv

ZAO – Zemský archiv Opava

OkÚ VM – Okresní úřad Valašské Meziříčí

G – Živnostenský rejstřík

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ICTM – International Council for Traditional Music

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny:

Národní archiv České republiky

Fond České mistodržitelství 1856 – 1910, inv.č. 9097, kart. 4566.

Index Moravského zemského archivu v Brně.

Moravský zemský archiv v Brně

Fond Moravský zemský archiv, inv.č. 86, kart. 63; inv.č. 87, kart. 63; inv.č. 80, kart. 63; kart. 45, 123, 125, 128, 122.

Fond Archivní korespondenti, inv.č. 227, sg. 188, kart. 6; inv.č. 317, sg. 260, kart. 8.

Zemský archiv Opava

Fond Sběrka matrik, sign. ČV II 1, 212; sign. ČV II 4, 10; sign. ČV II 4, 27; inv.č. 3688, sign. ČV II 4, 148; inv.č. 3757, sign. ČV XII 13, 19-20; inv.č. 3727, sign. ČV VIII 12, fol 172v-173r.

Fond Policejní ředitelství v Moravské Ostravě - SV. I/1. PRESIDÁLNÍ SPISY 1895 – 1918, inv. č. 2902, sign. 4477; inv.č. 1351, sign. 4907, č. evid. j. 94; inv.č. 1360, sign. 4958, č. evid. j. 94; inv.č. 1427, sign 818, č. evid. j. 95; inv.č. 4513, sign. 7063, č.evid.j. 123.

Státní okresní archiv ve Vsetíně

Fond Okresní úřad Valašské Meziříčí, inv. č. 698, Sčítací operáty Růžďka, rok 1890; inv. č. 1316, kart. 186, č.j. 13456/1896G, č.j. 14474/1896G, kart. 187, č.j. 8087/1897G, 13456/1896G, kart. 199, č.j. 21214/1909G; karton 190, č.j. 2187; sčítací operáty Malé Bystřice 1880, karton 192, č.j. 2913, ; karton 195, č.j. 6586; inv.č. 731, Sčítací operáty Bystřička, rok 1900; inv.č. 518, sčítací aparáty Malá Bystřice; inv.č. 10, položka č. 268/25G; inv. č. 958, č.j. 3493, 5578, 6769, 7334, 7339, podací protokol z r. 1881; inv.č. 963, č.j. 3930, 4356, 10589, 11971, podací protokol z r. 1886, č.j. 10589, 11971; inv.č. 964, č.j. 12034, 13589, podací protokol z r. 1887; inv.č. 731, sčítací operáty Bystřička, rok 1900; inv.č;

Fond Smíšený okresní úřad Vsetín, inv. č. 6, Sčítací operáty Hošťálková.

Fond Řeznický cech ve Vsetíně, inv.č. 1. fol. 37r.

Fond Místní národní výbor Pržno, inv.č. 126, kart. 11.

Periodika:

- BALÁŠ 1972 – Miloslav BALÁŠ: Valašský muzikant Jan Pelár. In: Kulturní zpravodaj Valašského Meziříčí, 1972, č. 1
- BALETKA 2014 - Tomáš BALETKA: Žádost kapelníka Jana Pelára o koncesi, In: Východní Morava, dějiny-lidé-krajina, ročník 4, Valašské Meziříčí 2014
- BUBELA 1907a – Karel BUBELA: Strýc Pelár, vzpomíná Šaktyviš. In: Valašské noviny: Týdeník věnovaný potřebám kraje, ročník I., 19. ledna 1907, č. 3
- BUBELA 1907b – Karel BUBELA: Pelár na výstavě. In: Valašské noviny: Týdeník věnovaný potřebám kraje, Nedělní čtení, ročník I., 26. ledna 1907, č. 4
- BUBELA 1941 – Karel BUBELA: Jan Pelár, Valašský muzikant. In: Valašské noviny, Naše Valašsko: Sborník prací o jeho životě a potřebách, ročník 7, Valašské Meziříčí 1941
- CÍ SARÍ KOVÁ-KAŠPAROVÁ 2007 – Klára CÍ SARÍ KOVÁ-KAŠPAROVÁ: „A tož jakú? A tož takú: a tož starú pelárovsú!“ In: Valašsko, vlastivědná revue 2007/2, č. 19
- HEL FERT 1925 – Vladimír HEL FERT: K otázce hudebního folkloru. In: Morava, měsíčník pro život sociální, vědecký a umělecký, ročník 1., 1925
- Hudci valašští v hospodě „na posledním groši“ (vyobrazení) 1895 – Hudci valašští v hospodě „na posledním groši“. In: Světozor, ročník XXIX., 23. srpna 1895, č. 41, 488
- JANÁČEK 1894 – Leoš JANÁČEK: Hudba na národopisné výstavě. In: Lidové noviny, ročník III., 10. června 1895, č. 130
- JANÁČEK 1894 – Leoš JANÁČEK: Hudba na národopisné výstavě. In: Lidové noviny, ročník III., 14. června 1895, č. 133
- KAŠPAR 1966 – Zdeněk KAŠPAR: Od píšťal a gajd k cimbálové muzice. In: Valašsko, ročník 10, 1966
- Muzikant Pelár zemřel (bez uvedení autora) 1907 – Muzikant Pelár zemřel. In: Noviny z Pod-Radhoště. Časopis věnovaný zájmům lidu lašsko-valašského, ročník IX., 19. ledna 1907, č. 4
- NIEDERLE 1893 – Lubor NIEDERLE: Lidový koncert v Brně. In: Český lid, ročník II, 1892
- ŠTĚDRONĚ 1963 – Bohumír ŠTĚDRONĚ: Lidové kořeny Janáčkovy Pastorkyně. In: Slezský sborník 61, 1963, č. 2

- ZÍBRT 1895a – Čeněk ZÍBRT: Národopisná výstava československá. In: Světozor, ročník XXIX., 17. května 1895, č. 27
- ZÍBRT 1895b – Čeněk ZÍBRT: Národopisná výstava československá otevřena!. In: Český lid: sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, Praha 1895
- ZÍBRT 1895c – Čeněk ZÍBRT: Hudci z Chodska, z Valašska, ze Slovácka a z Hané na Národopisné výstavě československé. In: Světozor, ročník XXIX., 23. srpna 1895, č. 41
- Zlatá Praha, ročník XII., 1895, č. 1

Literatura:

- ALTMAN 2005 – Karel ALTMAN (ed.): Podíl národopisu na rozvoji české národní společnosti na Moravě (do roku 1918): výběrová bibliografie, Brno 2005
- BAHENSKÝ 2014 – František BAHENSKÝ (ed.): Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Lidová kultura, Praha 2014
- BALETKA 1972 – Ladislav BALETKA: Pržno očima šesti století: 1372-1972, Pržno 1972
- BALETKA 1992 – Ladislav BALETKA: Okres Vsetín, Praha 1992
- BARTOŠ 1882 – František BARTOŠ: Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými, Brno 1882
- BARTOŠ 1892 – František BARTOŠ: Kytice z národních písní moravských, kterouž uvili františek Bartoš a Lev Janáček, Telč 1892
- BARTOŠ 1901 – František BARTOŠ (ed.): Národní písně moravské, nově nasbírané, Praha 1901
- BÁRTOVÁ/ZOUHAROVÁ 1982 – Jindřiška BÁRTOVÁ / Věra ZOUHAROVÁ: Dějiny hudby. Díl 1., Brno 1982
- BENEŠ 1979 – Bohuslav BENEŠ: Úvod do folkloristiky: určeno pro posl. fak. filozof., obor etnografie, Praha 1989.
- BONUŠ 1959 – František BONUŠ: z Beskyd na obě strany: O lid. písní, tanci a hudbě východní Moravy, Slezska a západního Slovensko, Zlín 1959
- BONUŠ 1953 – František BONUŠ: Lidové písně na Lašsku, Praha 1953
- BONUŠ 1952 – František BONUŠ: Lidová píseň a její tradice, Praha 1952

- BROUČEK/JEŘÁBEK 2007 – Stanislav BOUČEK / Richard JEŘÁBEK (ed.): Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, Praha 2007.
- ČELAKOVSKÝ 1822 – František Ladislav ČELAKOVSKÝ (ed.): Slowanské národnj pjsně, Praha 1822
- ERBEN 1886 – Karel Jaromír ERBEN: Prostonárodní české písňe a říkadla, Praha 1886
- HLEDÍKOVÁ/JANÁK/DOBEŠ - Zdeňka HLEDÍKOVÁ / Jan JANÁK / Jan DOBEŠ: Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost, Praha, 2007
- HOLÝ/CÍSAŘÍKOVÁ 2008 – Dušan HOLÝ / Klára CÍSAŘÍKOVÁ: Lidová hudba: výběrová bibliografie, Brno 2008
- HORÁK/HORÁK 1942 – Jiří HORÁK / Jiří HORÁK (ed.): Náš kraj a lid, jak žijí v dílech českých spisovatelů, Praha 1942
- JANÁČEK 1955 - Leoš JANÁČEK: O lidové písni a lidové hudbě, dokumenty a studie, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1955
- JANÁČEK 2009 – Leoš JANÁČEK: Folkloristické dílo: studie, recenze, fejetony, zprávy, Brno 2009
- JANČÁR – Josef JANČÁR: Proměny studia lidové kultury a jejího využívání v České republice. In: Lidová kultura v kulturním vývoji České republiky, Strážnice 2002
- JANOUSEK 1996 – Jindřich JANOUSEK: Historie Valašského Meziříčí a Krásna nad Bečvou v datech, Valašské Meziříčí 1996
- KNEISL 2014 – Jaroslav KNEISL: Vývoj hudebního folkloristu na Valašsku se zaměřením na výrazné nositele lidové tradice (diplomová práce na Filosofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně), Brno 2014
- KORABÍK 1999 – Petr KORABÍK:Od ogarů po staříčky: o tem, jak sa Valaši z horama, pľutama a ze životem bili - a často sa aj smíli. 5. díl 6. díl, Vsetín 1999
- KORABÍK 1999 – Petr KORABÍK:Od ogarů po staříčky: o tem, jak sa Valaši z horama, pľutama a ze životem bili - a často sa aj smíli. 7. díl 8. díl, Vsetín 1999
- KOVAŘÍK 1985 – Vladimír KOVAŘÍK: Literární toulky Moravou: pro čtenáře od 12 let, Praha 1985
- KUČEROVÁ 2010 – Judita KUČEROVÁ: Sběratel lidových písni Martin Zeman z Velké nad Veličkou (1854 – 1919), profil – odkaz – hudebně pedagogické inspirace (habilitační práce na Pedagogické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně), Brno 2010
- LEHÁR 2004 – Jan LEHÁR (ed.): Česká literatura od počátků k dnešku, Praha 2004

- LUKÁČOVÁ 2010 – Alžběta LUKÁČOVÁ: Samko Dudík a jeho kapela: fenomén výraznej osobnosti v tradičnej hudobnej kultúre. Bratislava 2010
- MELZER (ed.) 2012 – Miloš MELZER (ed.): Čeněk Zíbrt: (1864-1932), Strážnice 2012
- MIKULCOVÁ/GRACLÍK 2001 – Marie MIKULCOVÁ / Miroslav GRACLÍK: Kulturní toulky Valašskem, Frýdek-Místek 2001
- MIŠUREC 1995 – Zdeněk MIŠUREC (ed): Výstavní zpěvník Jana Pelára: na paměť Národopisné výstavy československé v Praze 1895, Praha 1995
- Národopisná výstava československá v Praze 1895, Praha 1896
- NEKUDA 2002 – Vladimír NEKUDA (ed.): Okres Vsetín: Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko, Valašské Meziříčí 2002
- NĚMEC 1997 – Zdeněk NĚMEC: Valašsko: příroda, folklor, turistika, Zlín 1997
- PAJER 1989 – Jiří PAJER: Svět lidové písně, Strážnice 1989
- PAVLICOVÁ/UHLÍKOVÁ 1997 – Martina PAVLICOVÁ / Lucie UHLÍKOVÁ (ed.): Od folkloru k folklorismu; slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku, Strážnice 1997
- PECK 2008 – Eduard Peck (ed.): Valašské národní písně a říkadla s nápěvy do textu vřaděnými. Vizovice 2008
- PROCHÁZKOVÁ 2006 – Jarmila PROCHÁZKOVÁ: Janáčkovy záznamy hudebního a tanečního folkloru. I, Komentáře, Praha 2006;
- PROCHÁZKOVÁ 2009 – Jarmila PROCHÁZKOVÁ: Janáčkovy Luhačovice: genius loci et genius musicae, Luhačovice 2009
- RACEK 1958 – Jan RACEK: Česká hudba: od nejstarších dob do počátku 19. stoleté, Praha 1958
- ROBKA 1979 – Antonína ROBKA: Dějiny české etnografie, Praha 1979
- RUTTE 1964 – Ladislav RUTTE: Gajdy a gajdošské tradice na Valašsku a Slovácku, Strážnice 1964.
- ROUS 1925-1931 – Jan ROUS: Pamětní kniha obce Bystřička od roku 1925, Bystřička 1925
- SCHAUEROVÁ 1999 – Alena SCHAUEROVÁ: Ke kořenům domova: tradice lidové kultury, rodina, škola, folklorní soubor, Strážnice 1999
- ŠALANDA 1990 – Bohuslav ŠALANDA: Folklor, tradice a stereotypy, Praha 1990
- ŠULÉŘ 1989 – Oldřich ŠULÉŘ: Je to chůze po Kotárech! Povídání o valašském folklóru a lidové kultuře na Valašsku, Praha 1989
- ŠULÉŘ 1994 – Oldřich ŠULÉŘ: Paměť domova, Opava 1994

- TYLLNER 1989 – Lubomír TYLLNER: Úvod do studia lidové písně, České Budějovice 1989
- TYLLNER 2010 – Lubomír TYLLNER: Tradiční hudba: hledání kořenů, Praha 2010
- TYLLNER/TRAXLER/THOŘOVÁ 2015: Lubomír TYLLNER / Jiří TRAXLER / Věra THOŘOVÁ: Průvodce po pramenech lidových písní, hudby a tanců v Čechách, Praha 2015
- UHLÍKOVÁ 1994 – Lucie UHLÍKOVÁ 1994: Martin Zeman. Život a dílo (diplomová práce na Filosofické fakultě Masarykovy Univerzity), Brno 1994
- UHLÍKOVÁ 2011 – Lucie UHLÁKOVÁ: Hudební a taneční folklor v ediční praxi, Praha 2011
- VÁCLAVEK 1881 – MATOUŠ VÁCLAVEK: Dějiny města Vsetína a okresu vsackého. Brno, 1881
- VACULÍK 2006 – Ludvík VACULÍK: Polepšené písničky, Praha 2006
- VETTERL/HRABALOVÁ 1994 – Karel VETTERL / Olga HRABALOVÁ (ed.): Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819, Strážnice 1994
- VONDRUŠKOVÁ 2000 – Alena VONDRUŠKOVÁ (ed.): Od folkloru k folkloristu: slovník folklorního hnutí v Čechách, Strážnice 2000
- ZÍBRT 1895 – Čeněk ZÍBRT: Bibliografický přehled českých národních písní. Seznam studií, starších sbírek rukopisných, sbírek tištěných, překladů s vybranými ukázkami a podrobný abecední ukazatel písní, v knize uvedených i vůbec písní tiskem uveřejněných, Praha 1895
- ZÍDKOVÁ/STAVĚLOVÁ 2011 – Petra ZÍDKOVÁ / Daniela STAVĚLOVÁ (ed.): Sbírký a sběratelé lidových písní a tanců v Čechách. Praha 2011

Internetové zdroje:

- https://books.google.cz/books?id=q1dcBAAAQBAJ&pg=PA21&lpg=PA21&dq=guberni%C3%A1ln%C3%AD+sb%C4%9Bry&source=bl&ots=VwFRxZYuwY&sig=qe9OxcTBC5ObshhFEp7IML-_MRY&hl=cs&sa=X&sqi=2&ved=0ahUKEwilyYW47avJAhUK6RQKHQI6D7MQ6AEILzAD#v=onepage&q=guberni%C3%A1ln%C3%AD%20sb%C4%9Bry&f=false, vyhledáno 18.5.2015
- <http://www.nulk.cz/ek-obsah/narvystava/index.htm>, vyhledáno 16.5.2015
- <http://www.bystricka.cz/o-obci-1/osobnosti/jan-pelar/>, vyhledáno 27.7.2015
- <http://wallachia-quilt.webnode.cz/valasske-legendy-jan-pelar/>, vyhledáno 31.7.2015
- <http://nanove.cz/pelar.php>, vyhledáno 31.7.2015
- <http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/prohlidka-muzea/drevene-mestecko/valassky-slavin/osobnosti-valasskeho-slavina.html>, vyhledáno 31.7.2015
- <http://katalog.kfbz.cz/documents/193755>, vyhledáno 31.7.2015
- <http://bystricka.cz/osobnosti/jan-pelar/>, vyhledáno 31.7.2015
- http://valassky.denik.cz/zpravy_region/nejslavnejsi-muzikant-jan-pelar-pellar-20130107.html, vyhledáno 31.7.2015
- <http://bystricka.cz/historie/historie-obce/>, vyhledáno 31.7.2015
- <http://cmpraminky.cz/?p=359>, vyhledáno 31.7.2015
- http://valassky.denik.cz/zpravy_region/legendarni-kapelnik-jan-pelar-znovu-ozije-ve-vypraveni-30141023.html, vyhledáno 31.7.2015
- http://valassky.denik.cz/zpravy_region/pelaruv-hrob-v-przne-zarostl-krovim-umelec-odpociva-na-slavine-30150108.html, vyhledáno 31.7.2015
- https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/120931/SpisyFF_181-1973-1_31.pdf?sequence=1, vyhledáno 31.7.2015
- <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=osobnost&id=1748>, vyhledáno 31.7.2015
- http://www.jstor.org/stable/42699274?seq=1#page_scan_tab_conten, vyhledáno 31.7.2015
- <https://digilib.phil.muni.cz/data/handle/11222.digilib/128854/monography.pdf>, vyhledáno 31.7.2015
- http://www.rozhlas.cz/plzen/folklor/_zprava/dudak-s-typickymi-chodskymi-rysy-zaujal-sochare-i-malire--1491622, vyhledáno 31.7.2015

<http://www.chodsko.net/chodskem/celeb-detail/512>, vyhledáno 31.7.2015

<http://zlinsky.kraj.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=105096> 1.11.2015.

<https://books.google.cz/books?hl=cs&id=iEIDAAAACAAJ&q=Koncession+f%C3%BCr+freie+K%C3%BCnste#v=onepage&q=Koncession%20f%C3%BCr%20freie%20K%C3%BCnste&f=false>, vyhledáno 4.11.2015

<http://nostalgiafilm.blog.cz/1402/kouzlo-casu-minulych-stryc-matalik>, vyhledáno 15.11.2015

<http://www.lidova-architektura.cz/ochrana-pamatky/muzea-skanzeny/skanzeny-muzea-cr.htm>, vyhledáno 15.11.2015

http://www.obeliskval.cz/starsi/01_03/posledni/his_1.htm, 15.11.2015

<http://www.etnografie.estranky.cz/>, vyhledáno 12.3.2016